

SPRAWOZDANIA

1. OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA NAUKOWA W RAMACH CYKLU „Z DUCHOWOŚCI BIZANTYŃSKIEJ”: *ŚWIĘTE WIZERUNKI W STAROŻYTNOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ* (Opole, UO, 10-11 V 2016)

We wtorek i w środę, 10 i 11 maja 2016 r. odbyła się w gościnnych murach Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego (ul. Drzymały 1A) konferencja na temat świętych wizerunków w starożytności chrześcijańskiej. Jej organizatorem była Katedra Historii Kościoła i Patrologii, którą kieruje ks. prof. dr hab. Norbert Widok. W konferencji wzięło udział 11 prelegentów, reprezentujących siedem krajowych ośrodków akademickich: 1) Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (dr hab. Piotr Kochanek, prof. KUL); 2) Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu (dr Magdalena Józwiak); 3) Uniwersytet Gdański (dr hab. Bogusław Górka, prof. UG); 4) Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (dr Anna Kazimierska-Kucharska); 5) Uniwersytet Opolski (dr Marcin Böhm, ks. dr Piotr Górecki, ks. dr hab. Dariusz Klejnowski-Różycki, ks. dr Mateusz Potoczny, ks. prof. dr hab. N. Widok); 6) Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie (ks. dr hab. Jan Żelazny, prof. UPJPII); 7) Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie – Sekcja w Tarnowie (ks. dr hab. Janusz Królikowski, prof. UPJPII).

Konferencję otworzył dziekan Wydziału Teologicznego UO, ks. prof. dr hab. Tadeusz Dola (godz. 8.30-8.45). W pierwszym dniu obrad miały miejsce dwie sesje. Sesja przedpołudniowa miała charakter klasycznej sesji odczytowej, którą podzielono na dwie części. W ramach pierwszej części (godz. 8.45-10.15), której przewodniczył ks. dr hab. D. Klejnowski-Różycki, wygłoszono trzy referaty: 1) Dr hab. B. Górka, prof. UG: *En arche en ho logos (J 1, 1a) – próba przełamania interpretacyjnych „dogmatów”*; 2) Dr M. Józwiak: *Feceruntque sibi conflatile de argento suo quasi similitudinem idolorum. Potępienie bałwochwalstwa na przykładzie Hieronimowego komentarza do Oz 13, 1 - 14, 1*; 3) Ks. dr M. Potoczny: *Słowo, które stało się obrazem w tradycji chrześcijan syryjskich*. Po tych wystąpieniach odbyła się dyskusja (godz. 10.15-10.45), a następnie półgodzinna przerwa kawowa. Po niej wznowiono obrady w ramach drugiej części sesji przedpołudniowej. Przewodniczył im ks. dr hab. Franciszek Wolnik (UO). Zachowując swoistą ilościową symetrię wykładów, również w tej części (godz. 11.15-12.45) wygłoszono trzy referaty: 1) Ks. dr hab. J. Żelazny, prof. UPJPII: *Znak krzyża we wspólnotach chrześcijańskich Półwyspu Arabskiego w V/VI wieku*; 2) Ks. prof. dr hab. N. Widok: *Udział Epifaniusza z Salaminy w walce z kultem obrazów*; 3) Ks. dr P. Górecki: *Ikonoklazm – spór religijny czy polityczny? Leona III idea obrony czystości wiary i unifikacji państwa*. Także po tej serii wystąpień odbyła się dyskusja (godz. 12.45-13.15), po której uczestnicy spotkania udali się na obiad. Natomiast w charakterze sesji popołudniowej gospodarze zaproponowali zwiedzanie wystawy ikon, po której oprowadzał ks. dr hab. D. Klejnowski-Różycki,

oraz Boską Liturgię św. Jana Chryzostoma, której przewodniczył ks. dr M. Potoczny. W ten sposób organizatorzy konferencji z dużym wyczuciem duchowości bizantyńskiej połączyli rozważania teoretyczne z realnym spotkaniem z wciąż żywymi i inspirującymi elementami kultury wschodniego chrześcijaństwa.

Drugi dzień konferencji obejmował tylko sesję przedpołudniową, podzieloną wzorem dnia poprzedniego na dwie części. Pierwsza z nich (godz. 9.45-10.45), której przewodniczył ks. dr Piotr Piórecki (UO), składała się z dwóch referatów: 1) Dr A. Kazimierska-Kucharska: *Protreptyczny charakter wizerunku filozofa i mnicha w epoce starożytnej*; 2) Ks. dr hab. D. Klejnowski-Różycki: *Nauka Addaja i legenda edeska o Świętym Wizerunku*. Podsumowaniem tych prelekcji była półgodzinna dyskusja. Po niej oraz po przerwie na kawę rozpoczęła się druga część sesji przedpołudniowej (godz. 11.45-13.15), na którą miały złożyć się trzy wystąpienia. Jednak ostatecznie, z powodu nieobecności dra M. Böhma, który miał wygłosić referat zatytułowany: *Pomiędzy pogaństwem a chrześcijaństwem – Waregowie w gwardii cesarzy bizantyńskich z XI w.*, przedstawiono tylko dwa wykłady: 1) Dr hab. P. Kochanek, prof. KUL: *Schematy Krzyża i Grobu Pańskiego w kartografii średniowiecznej jako reminiscencje chrystologii biblijno-patrystycznej*; 2) Ks. dr hab. J. Królikowski, prof. UPJPII: *Nauczanie IV Soboru Konstantynopolińskiego (869-870) na temat obrazów i jego znaczenie*. Ostatnim akordem spotkania opolskiego była krótka dyskusja nad tymi wystąpieniami oraz podsumowanie całej konferencji, którego dokonał jej główny organizator ks. prof. dr hab. Norbert Widok.

Należy podkreślić niezwykle sprawną organizację spotkania opolskiego oraz gościnność gospodarzy, których ambicją jest, aby konferencje z cyklu *Z duchowości bizantyńskiej* odbywały się na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego co dwa lata. Z punktu widzenia polskiej bizantynistyki i patrystyki greckiej jest to inicjatywa niezwykle cenna. W ten bowiem sposób Opole dołączyłoby do ośrodków organizujących cykliczne konferencje bizantynistyczne. Podobne spotkania odbywają się już od roku 2011 w Lublinie oraz w Piotrkowie Trybunalskim od roku 2014. Wypada zatem życzyć Organizatorom wytrwałości i konsekwencji w działaniu.

Piotr Kochanek – Lublin, KUL

2. EGZEGEZA BIBLIJNA WCZESNOCHRZEŚCIJAŃSKIEGO WSCHODU I JEJ ECHA NA ZACHODZIE (Sekcja Patrystyczna, Góra Św. Anny, 19-21 IX 2016)

W dniach 19-21 IX 2016 r. Sekcja Patrystyczna działająca przy Komisji ds. Nauki Katolickiej Konferencji Episkopatu Polski zorganizowała swe doroczne zebranie na Górze Św. Anny w Domu Pielgrzyma, należącego do OO. Franciszkanów, którzy opiekują się miejscowym sanktuarium św. Anny. Pierwszy dzień (19 IX) przeznaczony był na dotarcie uczestników i zakwaterowanie, natomiast poszczególne punkty programu były realizowane począwszy od następnego dnia (20 IX). Spotkanie rozpoczęło uroczystą Mszą św. (godz. 7.30), której przewodniczył bp Andrzej Czaja, ordynariusz Diecezji Opolskiej. W homilii wskazał on na fundamentalne znaczenie Ojców Kościoła w teologii oraz podkreślił, jak ważną rolę w nauczaniu Kościoła pełnią badania

patrystyczne. Podziękował również polskim badaczom antyku chrześcijańskiego za ich wkład w przybliżanie myśli autorów wczesnochrześcijańskich, zachęcając równocześnie do dalszych i owocnych wysiłków w swej pracy naukowej. Właściwe zebranie rozpoczął o godz. 9.00 prezes Sekcji Patrystycznej ks. prof. dr hab. Mariusz Szram (KUL) witając wszystkich uczestników, wprowadzając w tematykę obrad, którą była *Egzegeza biblijna wczesnochrześcijańskiego Wschodu i jej echa na Zachodzie* oraz przedstawiając pokrótce plan spotkania i sprawy organizacyjne, po czym zaprosił do przewodniczenia obradom pierwszej części I sesji (9.15-11.00) ks. prof. dr hab. Bogdana Cześza (UAM). W jej trakcie wygłoszono 4 prelekcje: ks. dr Arkadiusz Nocoń (Rzym), „Uporządkowana miłość” (Pnp 2,4 LXX) w komentarzach wybranych autorów Wschodu i Zachodu; ks. prof. dr hab. Bogdan Czyżewski (UAM), *Księga proroka Zachariasza w egzegezie Dydyma Aleksandryjskiego i św. Hieronima*; ks. dr Krzysztof Kaoka (Elbląg), *Hiob – Boży atleta w Dydimowej egzegezie Hi 1-3*; dr Krzysztof Wendlik OSPPE (Kraków), *Obraz Chrystusa w Prologu IV Ewangelii w ujęciu Orygenesisa i św. Augustyna*. Podsumowano je dyskusją, a następnie półgodzinną przerwą. Przewodniczącym drugiej części obrad (11.30-13.00) został ks. prof. dr hab. Antoni Żurek (UPJPII), a wygłoszone zostały następujące referaty: dr Marta Przyszychowska (UKSW), *Hades u Grzegorza z Nyssy*; ks. prof. dr hab. Norbert Widok (UO), *Sposoby wykorzystania Pisma Świętego w nauczaniu katechetycznym Cyryla Jerozolimskiego*; dr Magdalena Józwiak (UWr), *Hieronimowa egzegeza „Pieśni o Słudze Jahwe”*. Po krótkiej dyskusji zaplanowano dłuższą przerwę na obiad i odpoczynek.

O godz. 15.00 rozpoczęła się uroczystość wręczenia Księgi Jubileuszowej (okolicznościowego tomu „Vox Patrum”) prof. dr hab. Jerzemu Wojtczakowi-Szyszkowskiemu (UW) z okazji 75. rocznicy urodzin i 50. lat pracy naukowo-dydaktycznej. Po słowach wprowadzających, które skierował ks. prof. M. Szram, zyciorys i osiągnięcia naukowe Jubilata przedstawił ks. prof. dr hab. Piotr Szczur (KUL), redaktor naczelny „Vox Patrum”, następnie zaś wygłosił laudację w języku łacińskim ks. prof. dr hab. Tadeusz Gacia (KUL). Nie zabrakło również słów wdzięczności i gratulacji ze strony kolegów i uczniów Dostojnego Jubilata, którzy przemawiali reprezentując różne ośrodki naukowe. Po zakończeniu uroczystości i krótkiej przerwie wznowiono obrady o godz. 17.00. Na przewodniczącego sesji powołano ks. prof. dr hab. Bogdana Czyżewskiego (UAM). W trakcie tej sesji komunikat pt. *Od Słownika do Nowego Słownika. Pół wieku polskiej patrologii* wygłosił ks. prof. dr hab. Marek Starowieyski (UW), omawiając przygotowywany przez siebie poszerzony i gruntownie przepracowany nowy *Słownik Wczesnochrześcijańskich Pisarzy*, jak również dzieląc się refleksjami nad polskim dorobkiem patrystycznym, które powstały na kanwie przygotowywanej edycji. Następnie, jak zazwyczaj bywa na tego typu spotkaniach, był czas przeznaczony dla nowych doktorów, by mogli zaprezentować swoje dysertacje doktorskie, a także odpowiedzieć na pytania uczestników, a byli to kolejno: dr Marta Kowalska (Warszawa), *Chrześcijaństwo jako filozofia. Studium historyczno-literackie pism Orygenesisa*; ks. dr Wojciech Kamiczyk (Katowice), „*Tota paschalis solemnitas*”. *Teologia i duszpasterstwo w kazaniach i homiliach św. Augustyna*; dr Anna Grzywa (Kraków), *Ryty katechumenatu w okresie późnego antyku – w poszukiwaniu analogii i modeli w świecie żydowskim i grecko-rzymskim*). Całość obrad dnia pierwszego zakończył uroczysty raut, na którym uczestnicy z różnych ośrodków naukowych przedstawili swoje plany naukowe i wydawnicze.

Drugi dzień obrad rozpoczęto również od Mszy św. sprawowanej w języku łacińskim, której przewodniczył ks. dr Janusz Lewandowicz (WSD, Łódź). Godnym podkreślenia faktem jest to, że homilia została wygłoszona w języku łacińskim przez ks. dr. hab. Waldemara Turka (Rzym). Obrady ostatniej sesji pod przewodnictwem ks. prof. dr. hab. Norberta Widoka (UO) rozpoczęto o godz. 9.00, podczas, której zostały zaprezentowane następujące przedłożenia: ks. dr Marcin Wysocki (KUL), *Eschatologiczny wymiar wędrówki Izraelitów przez pustynię. Dwa sposoby widzenia jednej historii: Homilia 27. na Księgę Liczb Orygenesza i List 78. Hieronima*; ks. dr hab. Krzysztof Sordyl (Bielsko-Biała), *Egzegeza pryscylińska i jej teologiczne konsekwencje na podstawie „Traktatów”*; ks. prof. dr hab. Mariusz Szram (KUL), *Egzegeza literalna Starego Testamentu jako źródło herezji. Stanowisko Filastriusza z Brescii*; ks. prof. dr hab. Paweł Wygralak (UAM), *Wartość i znaczenie komentarza św. Cezarego z Arles do Apokalipsy św. Jana*; prof. dr hab. Mieczysław Paczkowski OFM (UMK), *Ewangelia św. Jana w egzegezie orientальной*. Po krótkiej przerwie wygłoszono dwa kolejne referaty, które dotyczyły patrologii orientальной, a mianowicie: ks. prof. dr hab. Jan Żelazny (UPJPII), *Biblijne uzasadnienie prymatu biskupa Orientu na podstawie listów Tymoteusza I, patriarchy Bagdadu*; ks. dr hab. Andrzej Uciecha (UŚ), *Egzegeza biblijna w komentarzach wschodnio-syryjskich VIII i IX wieku*.

Całość obrad zakończył krótkim podsumowaniem oraz podziękowaniem za udział prelegentom i pozostałym uczestnikom prezes Sekcji Patrystycznej ks. prof. dr hab. Mariusz Szram, ogłaszając równocześnie temat i miejsce następnego spotkania członków Sekcji Patrystycznej, na które obrano Opactwo Ojców Benedyktynów w Tyńcu.

Józef Figiel SDS – Lublin, KUL

3. UROCZYSTOŚĆ WRĘCZENIA KSIĘGI JUBILEUSZOWEJ (64. TOMU „VOX PATRUM”) KSIĘDZU PROFESOROWI JÓZEFOWI WOLIŃSKIEMU (Paryż – Issy-les-Moulineaux, 1 X 2016)

1 października 2016 r. w Polskim Seminarium w Paryżu (Issy-les-Moulineaux, 11 rue Jules Guesde) odbyła się uroczystość wręczenia Księdzu Józefowi Wolińskiemu, emerytowanemu profesorowi patrologii i wieloletniemu pracownikowi Instytutu Katolickiego w Paryżu (Institut Catholique de Paris, Paris, 21 rue d'Assas), Księgi Jubileuszowej – 64. tomu „Vox Patrum” – przyznanej Dostojnemu Jubilatowi przez Sekcję Patrystyczną przy Komisji ds. Nauki Katolickiej Konferencji Episkopatu Polski z okazji 80-lecia urodzin i 50-lecia pracy naukowo-dydaktycznej.

Uroczystość ta odbyła się w auli Polskiego Seminarium w Paryżu, a całość spotkania prowadził gospodarz domu i jednocześnie wicerektor Polskiej Misji Katolickiej we Francji – ks. prałat dr Krystian Gawron. Gdy wybiła godzina 15.00 gospodarz miejsca przywitał zgromadzonych gości, którzy licznie przybyli na tę uroczystość. W ich gronie znajdowali się m.in.: Maria Girys – przedstawiciel ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Paryżu, ks. prof. Michel Corbin i ks. prof. Michel Feydou – profesorowie Institut Catholique de Paris, w którym ks. Woliński przepracował ponad trzydzieści lat, księża polscy pracujący w paryskich i podparyskich parafiach

(zarówno polonijnych, jak i francuskich), siostry zakonne pełniące posługę w Paryżu i jego okolicach, najbliższa rodzina Jubilata (w tym brat z żoną), jego przyjaciele oraz goście z Polski. Szczególne miejsce w gronie gości zajmowała przybyła z Polski na tę uroczystość delegacja Sekcji Patrystycznej przy Komisji ds. Nauki Katolickiej Konferencji Episkopatu Polski, składająca się z trzech osób: ks. prof. dra hab. Bogdana Czyżewskiego – Wiceprezesa Sekcji Patrystycznej przy Komisji ds. Nauki Katolickiej Konferencji Episkopatu Polski, ks. prof. UKSW dra hab. Józefa Grzywaczewskiego – byłego wieloletniego rektora Polskiego Seminarium w Paryżu oraz ks. prof. KUL dra hab. Piotra Szczura – Redaktora Naczelnego „Vox Patrum”.

Po przywitaniu gości gospodarz miejsca – ks. dr K. Gawron – poprosił ks. prof. B. Czyżewskiego z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – Wiceprezesa Sekcji Patrystycznej – o przedstawienie biogramu Jubilata. Ze względu na znaczną obecność Polaków, ks. prof. Czyżewski przedstawił *curriculum vitae* ks. Wolińskiego w języku polskim. W swoim wystąpieniu wielokrotnie odwoływał się do biogramu Jubilata opublikowanego w jubileuszowym tomie „Vox Patrum” (por. P. Szczur, *Ks. prof. Józef Woliński: Curriculum vitae*, VoxP 35:2015, t. 64, 13-15; tenże, *Rev. Prof. Joseph Wolinski: Bref Curriculum vitae*, VoxP 35:2015, t. 64, 17-18).

Następnie ks. K. Gawron poprosił ks. prof. J. Grzywaczewskiego z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o wygłoszenie laudacji na cześć Jubilata. Laudację tę ks. Grzywaczewski wygłosił w języku francuskim, podkreślając zasługi ks. Wolińskiego dla studentów przybywających z Polski na studia w Paryżu i zamieszkałych w Polskim Seminarium w Paryżu, mieszczącym się najpierw w Dzielnicy Łacińskiej Paryża (5, rue des Irlandais), a następnie w podparyskim Issy-les-Moulineaux.

Kolejnym gościem z Polski, który zabrał głos w czasie uroczystości jubileuszowej był ks. prof. P. Szczur – Dyrektor Instytutu Historii Kościoła i Patrologii na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie i Redaktor Naczelny „Vox Patrum”. Najpierw zaprezentował on wydawany periodyk patrystyczny, a następnie przedstawił jubileuszowy tom „Vox Patrum” dedykowany ks. Wolińskiemu, w następujących słowach:

„Révérends Pères, Messieurs les Abbés, Mesdames et Messieurs,

La revue « Vox Patrum » est une revue semi-annuelle de patristique. Importante et reconnue en Pologne, elle est éditée à Lublin depuis mille neuf cents quatre-vingt-un. Jusqu'à deux mille seize, il en a paru soixante-six volumes. Elle fut initialement produite par l'Institut de Recherche en christianisme ancien, puis par l'Institut d'Histoire de l'Eglise et de Patrologie à l'Université Catholique de Lublin Jean-Paul II. La revue est composée des rubriques suivantes : 1. Documents sources. 2. Articles. 3. Traductions. 4. Recensions d'ouvrages. 5. Bibliographies. 6. Comptes rendus. 7. Informations des événements. 8. Mémentos. Notre périodique universitaire spécialisé figure sur la liste des publications scientifiques répertoriées par le Ministère polonais des sciences et de l'enseignement supérieur parmi les plus prestigieuses revues théologiques en Pologne.

Le soixante-quatrième volume est dédié à Monsieur l'Abbé jubilaire Joseph Wolinski, professeur émérite à l'Institut Catholique de Paris, pour son anniversaire de quatre-vingts ans et ses cinquante ans d'activité scientifique et didactique. Il contient les éléments suivants : lettres et messages de félicitation, *tabula gratula-*

toria, curriculum vitae du jubilaire (en polonais et en français), bibliographie de ses ouvrages et articles, esquisse d'une réflexion universitaire sur la pensée théologique du Professeur, l'abbé Wolinski. Trente-trois articles constituent la partie essentielle de ce recueil. Rédigés par des amis, collègues, disciples et spécialistes, de Pologne et d'autres pays, du christianisme ancien au sens large du terme, ils leur permettent de rendre un hommage amical mérité au Professeur, l'abbé Wolinski.

Très cher Monseigneur Wolinski, nous vous souhaitons une lecture fructueuse de la présente publication ainsi que beaucoup de force et d'enthousiasme dans la poursuite de vos recherches et dans votre engagement à transmettre à d'autres personnes de nombreux trésors puisés dans les œuvres des Pères de l'Église".

Po zaprezentowaniu periodyku i jubileuszowego tomu „Vox Patrum”, ks. P. Szczur poprosił zgromadzonych gości o powstanie, odczytał po łacinie jubileuszowy Adres przygotowany przez ks. prof. KUL dra hab. Tadeusza Gacię, a znajdujący się na początku tomu dedykowanego ks. Wolińskiemu (por. VoxP 35:2015, t. 64, 7), i wspólnie z ks. B. Czyżewskim i ks. J. Grzywaczewskim, dokonał wręczenia Jubilatowi okolicznościowego tomu „Vox Patrum”. W tym czasie zgromadzeni goście oklaskami wyrażali swe uznanie dla Dostojnego Jubilata.

Po uroczystym wręczeniu Księgi Jubileuszowej Wiceprezes Sekcji Patrystycznej przy Komisji ds. Nauki Katolickiej Konferencji Episkopatu Polski odczytał listy gratulacyjne nadesłane z okazji jubileuszu ks. prof. J. Wolińskiego przez: Prymasa Polski – Arcybiskupa Metropolity Gnieźnieńskiego Wojciecha Polaka, Arcybiskupa Metropolity Warszawskiego Kardynała Kazimierza Nycza, Arcybiskupa Stanisława Nowaka – emerytowanego Metropolity Częstochowskiego, Biskupa Wiesława Lechowicza – delegata Konferencji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Polonijnego i jednocześnie biskupa pomocniczego Diecezji Tarnowskiej oraz Prezesa Sekcji Patrystycznej przy Komisji ds. Nauki Katolickiej Konferencji Episkopatu Polski – ks. prof. dra hab. Mariusza Szrama z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

Następnie ks. dr Waław Szubert – były długoletni proboszcz najstarszej polskiej parafii w Paryżu pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (263bis, rue Saint-Honoré), przy której znajduje się główna siedziba Polskiej Misji Katolickiej we Francji – odczytał listy okolicznościowe przygotowane przez osoby związane ze Studium Filozoficzno-Etyczno-Społecznym im. Jana Pawła II działającym przy PMK w Paryżu i Stowarzyszeniem Przyjaciół Filozofii Klasycznej w Paryżu (Association des Amis de la Philosophie Classique): dra hab. Włodzimierza Dłubacza z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II – Honorowego Prezesa tegoż towarzystwa i ks. dra Waława Szuberta – przedstawiciela Zarządu Association des Amis de la Philosophie Classique.

Jako ostatni głos zabrał Dostojny Jubilat – ks. prof. J. Woliński. W swym wystąpieniu nawiązał do trudnych początków przemian w nauczaniu patrologii, jakie dokonały się po 1968 r., kiedy to odnowiono sposób prowadzenia seminariów naukowych. Przypomniął, że do 1968 r. seminaria naukowe polegały na uczestniczeniu małej grupy studentów w specjalistycznych wykładach prowadzonych przez profesorów, zaś w czasie przemian seminaria przekształcono w prawdziwe warsztaty pracy naukowej. Podkreślił, że w kontekście „wiosny 1968 roku”, korzystając z nagle pojawiających się możliwości powielania tekstów, zapoczątkował pracę ze studentami nad tekstami źródłowymi. Do realizacji tej „nowej formy” edukacji nasz Jubilat był przygotowany

przez ks. P. Henry'ego, który zachęcił go do pracy na tekstach źródłowych. Teksty te – jak opowiada sam Jubilat – „były napisane na woskówkach, powielane, układane, rozdawane... Jeździłem rowerem do zakładu, gdzie powielano teksty, a potem razem z klerykami z Polskiego Seminarium układaliśmy je odpowiednio”. Ks. Woliński wspominał też wspaniałe lata pracy w Polskim Seminarium Duchownym w Paryżu, gdzie mógł realizować nie tylko swoje pasje naukowe, lecz także duszpasterskie – poprzez kierownictwo duchowe przebywających w nim kleryków.

Uroczystość zamknęło zaproszenie gospodarza miejsca – ks. prałata dra K. Gawrona – do „vin d'honneur”, przy którym każdy osobiście mógł wyrazić swoje uznanie Dostojnemu Jubilatowi. Na koniec warto zaznaczyć, że wydarzenie to zostało również odnotowane we francuskiej prasie polonijnej (por. W. Szubert, *Uczczenie pracy naukowej ks. prof. Wolińskiego*, „Głos katolicki” – „Vox Catholique” 58:2016, nr 37 (2652) z 30.10.2016, 18).

ks. Piotr Szczur, Lublin – KUL

4. UROCZYSTOŚĆ WRĘCZENIA KSIĘGI JUBILEUSZOWEJ (64. TOMU „VOX PATRUM”) KSIĘDZU PROFESOROWI JÓZEFOWI WOLIŃSKIEMU (Paryż – Issy-les-Moulineaux, 1 X 2016)

Laudatio du Père Joseph Wolinski

Chers Amis du Père Wolinski, Professeur et Prélat, j'ai l'honneur de présenter notre Jubilaire comme théologien et de signaler quelques points concernant ses activités au Séminaire Polonais de Paris.

1. Le parcours académique. La carrière académique du Père Wolinski a commencé en juin 1968 par la soutenance de sa thèse de doctorat à l'Institut Catholique de Paris, intitulée *La procession de l'Esprit d'après les « Lettres à Serapion » d'Athanasie d'Alexandrie*. Après les vacances, pleines de bouleversement, le Père Wolinski a accepté la proposition de Jean Daniélou (à l'époque Doyen de la Faculté de Théologie), de prendre le poste d'assistant au Professeur Boris Bobrinskoy pour les cours sur l'ecclésiologie orthodoxe. Le devoir du jeune Wolinski était de diriger le séminaire patristique.

D'après ce que dit le Père Wolinski dans son livre *Sans cesse engendrés dans le Christ*¹, il a introduit une nouvelle méthode de travail : au lieu d'exposer des questions théologiques de l'époque patristique de façon traditionnelle, il a commencé à lire de grands passages des œuvres des Pères l'Église en français, en faisant recours au texte original, en les commentant et en les discutant avec les étudiants. C'est à cette méthode que le Concile Vatican II (1962-1965) a encouragé les théologiens par son appel au *reditus ad fontes*.

¹J. Wolinski, *Sans cesse engendrés dans le Christ Jésus*, Lublin 2013, 10 : « Nous sommes au lendemain de de mai 1968 : les séminaires ne sont plus des exposés professoraux en petit comité, mais de vraies ateliers de travail en groupe. J'avais été préparé à mettre en œuvre cette nouvelle méthode d'enseignement grâce au Père Paul Henry, qui m'avait donné le goût de travailler sur les textes ».

Plus tard le Père Wolinski a reçu la proposition de remplacer le Professeur Charles Kannengiesser qui avait décidé d'aller en Amérique. Il a bien acceptée cette proposition, et c'est ainsi qu'il est devenu professeur à l'Institut Catholique de Paris au sens strict (1983).

En tant que professeur le Père Wolinski a eu des étudiants des plusieurs pays. En majorité, ils sont retournés chez eux pour enseigner, soit au séminaire, soit à l'université. Nombreux d'entre eux sont devenus évêques. Ainsi la semence théologique du Professeur Wolinski apporte, même actuellement, des fruits abondants dans le monde entier. Tous ceux qui ont connu le Père Wolinski ont gardé son image comme un grand érudit, toujours prêt à écouter les autres et les aider. Les anthologies des textes patristiques qu'il a préparées étaient appréciées par les étudiants.

Joseph Wolinski s'est fait connaître dans le milieu patristique par son propre concept théologique. Il l'appelle lui-même : le paradoxe chrétien avant et après le Nicée. Il convient de dire quelques mots sur ces deux paradoxes.

a) Le paradoxe avant Nicée. Le Professeur Wolinski a élaboré une nouvelle compréhension du courant théologique appelé *subordinatianisme*. Ce terme exprime la relation subordonnée du Fils par rapport au Père, autrement dit son infériorité au Père. Wolinski, après avoir examiné les œuvres des auteurs comme Justin, Tertullien, Novatien et surtout Origène, fit la conclusion suivante : « Il faut distinguer deux formes de subordinatianisme. L'un peut et doit être considéré comme orthodoxe, même s'il n'est pas appelé couramment ainsi. C'est celui qui affirme la priorité du Père, en tant qu'il est la source et la cause de la divinité du Fils et de l'Esprit-Saint [...]. L'autre subordinatianisme tient que le Fils et l'Esprit sont en définitif des créatures du Père »².

On peut remarquer le premier subordinatianisme chez les auteurs que nous avons mentionnés plus haut. Ils ont eu une vision descendante de toute la réalité : un ordre hiérarchique à partir de Dieu (Père, Fils, Esprit-Saint), par les anges, aux hommes vivant dans le monde matériel ; c'est un subordinatianisme modéré et subtil ; il était généralement accepté avant le Concile de Nicée (325) ; c'est ce type de subordinatianisme que Wolinski appelle *orthodoxe*. Si l'on tient cette classification, Origène peut être reconnu comme un théologien orthodoxe, mais *orthodoxe de son époque*, car sa façon de voir Dieu dans l'ordre hiérarchique était caractéristique pour le temps avant Nicée.

D'après J. Wolinski, le subordinatianisme orthodoxe ou modéré n'était pas une erreur, mais plutôt une manière de comprendre la nature de Dieu. Cette manière était inspirée par l'Ancien Testament et par la philosophie platonicienne³ ; elle était liée à la vision du Fils comme le Verbe incarné : le Fils descend du Père vers le monde⁴.

L'autre subordinatianisme – c'est la position d'Arius ; d'après lui, le Fils n'est pas seulement inférieur au Père, mais il est différent du Père quant à la nature. Origène

² Idem, *De l'économie à la théologie (IIIe siècle)*, dans : *Dieu du salut*, éd. B. Sesboüé – J. Wolinski, Paris 1994, 229.

³ Cf. ibidem : « L'environnement de la philosophie grecque a également contribué au climat subordinatien de la première spéculation trinitaire. Ici sont en cause le platonisme et le moyen-platonisme [...]. La Triade platonicienne affirme l'inégalité des trois hypostases. La philosophie tient que l'image est inférieur au modèle ». Saint Paul dit à propos du Christ : « Il est l'image du Dieu invisible » (1Col 1, 15).

⁴ Cf. ibidem, p. 231 : « La relation Père-Fils est posée en termes subordinatien parce qu'elle vise le Fils comme Verbe 'exprimé à l'extérieur', devenu chair et accomplissant la mission reçue du Père [...]. Le Fils est 'subordonné' au Père parce qu'il provient de lui ».

voyait le Père au centre de la réalité et le Fils comme secondaire après le Père, sans lui refuser la divinité. Arius a caricaturé la vision subtile d'Origène, en plaçant le Fils au-dessous du Père. Ainsi il a fondé le subordinatianisme extrême et hérétique. Wolinski insiste sur la différence entre Arius et Origène ; il ne les range pas au même rang : le premier semait des erreurs dans l'Église, en troublant les évêques et les fidèles simples ; le second, jamais soupçonné d'hérésie⁵, respecté par ses contemporains, est décédé en opinion de sainteté. Saint Grégoire le Thaumaturge a prononcé un discours à son honneur.

Le Concile de Nicée (325) rejeta le subordinatianisme extrême d'Arius et déclara l'égalité du Fils au Père, en l'exprimant par le terme ambiguë ὁμοούσιος (consubstantiel). Il semble tout à fait normal qu'après le concile la vision descendante, très populaire aux premiers siècles, a perdu sa valeur.

b) Le paradoxe après Nicée. Le concept du paradoxe après Nicée est plus complexe : le terme ὁμοούσιος, provenant de la gnose, a été introduit dans le Credo sans un débat profond, plus tard il a été contesté par la majorité de théologiens et ensuite approfondi par certains théologiens. Après le concile de Nicée, certaines formules qui étaient utilisées avant ce concile, sont devenues incorrectes. Nous voyons la situation paradoxale : le même concept est correct avant Nicée et incorrect après Nicée. L'Église n'a pas changé sa doctrine, mais elle l'a modifiée et perfectionnée pour répondre aux questions qui avaient apparues au IVe siècle. Dans ces circonstances, plusieurs affirmations d'Origène qui étaient tenues pour correctes ou au moins pour acceptables avant le Concile de Nicée, sont devenues inacceptables après ce concile. Quant au terme ὁμοούσιος, on l'a ré-accepté au Concile de Constantinople (381), après 56 ans de débat.

D'après Joseph Wolinski, un grand paradoxe après Nicée c'est l'idée des *fili in Filio* (les fils dans le Fils). Le Christ n'est pas seulement un Être au milieu de la créature et du Père, il n'est pas seulement égal au Père, mais il introduit les fidèles au sein du Père Wolinski n'hésite pas dire : « Dans le Fils, la transcendance est mise en cause directement par le scandale de l'Incarnation et de la Croix [...]. Dieu se révèle à nous *tel qu'il est*, parce qu'il veut *se donner à nous*, ou mieux, (il veut) *nous prendre en lui tel qu'il est* [...]. Il en résulte que ce qui nous arrive, à nous les hommes, en Jésus Christ, ne reste plus à l'extérieur de Dieu, mais s'inscrit au cœur de son mystère au sein de la Trinité. Telle fut la découverte, en apparence tout simple et pourtant si difficile à faire, qui a profondément renouvelé mon intérêt pour les Pères »⁶.

La filiation des hommes est possible grâce à la résurrection du Christ : Dieu et homme. En lui, la divinité s'uni à l'humanité et ce qui est matériel est sanctifié par ce qui est spirituel.

Le Professeur Wolinski a travaillé sur la théologie post-nicéenne avec le Professeur Michel Corbin, ce qu'il souligne dans ses travaux⁷. Les deux théologiens ont exploré surtout Athanase et Maxime le Confesseur. Le Professeur Wolinski partageait ses idées avec les étudiants qui ont suivi ses cours, et surtout avec ceux qui ont préparé

⁵ Cf. *ibidem* : « On ne doit jamais juger ses affirmations à l'aune du jeu des catégories qui se mettront en place au cours des débats relatifs à Nicée ».

⁶ Odem, *Le paradoxe chrétien avant et après Nicée*, dans : *De commencement au commencement. Le renouveau patristique dans la théologie contemporaine*, dir. Y.-M. Blanchard – G. Bady, Paris (Bayard) 2007, 59-60.

⁷ Cf. M. Corbin, *La Pâque de Dieu. Quatre études sur saint Anselme de Cantorbéry*, Paris 1997, 132-145.

leur thèse de maîtrise et de doctorat sous sa direction. Il a eu l'occasion de parler de ses découvertes aux colloques théologiques en France et à l'étranger : à Rome, à Oxford, à Varsovie et à Cracovie. Il écrit en français, mais certaines de ses publications ont été traduites en polonais. L'ouvrage *Dieu du salut*, préparé avec le Père Bernard Sesboüé, est surtout connu en Pologne en traduction⁸.

Joseph Wolinski aime montrer encore un autre paradoxe concernant le Concile de Nicée : les ariens dans l'antiquité et certains théologiens contemporains, comme Adolf Harnack, objectaient au Concile de Nicée d'avoir hellénisé la doctrine biblique par l'introduction des termes non bibliques comme substance (οὐσία), consubstantiel (ὁμοούσιος)⁹ et d'autres termes de provenance philosophique. Wolinski montre le contraire : c'est Arius qui, en se servant de la Bible, propageaient la vision philosophique de Dieu ; pour lui Dieu était un Être suprême impersonnel. Le Concile de Nicée est revenu aux premiers théologiens, comme Justin ou Tertullien, et a restauré la vision biblique de Dieu : Dieu est Père par sa nature. Le Père ne peut pas être sans le Fils, Dieu est Père éternellement et non pas depuis la naissance du Fils¹⁰. Le Fils est éternel, il n'est pas apparu dans un temps ou moment fixe.

En juin 2001 le Père Wolinski est passé à la retraite ; le 6 février 2002, au cours d'une session spéciale organisée à l'Institut Catholique de Paris, il a obtenu, ainsi que son ami, le Professeur Michel Corbin, le titre de *professeur honoraire*. Dans les années 2002-2015, il donnait des cours en patristiques au Collège des Bernardins à Paris. Ces cours ont été enregistrés en forme de vidéo et mis sur le site internet de l'École Notre-Dame de Paris.

Aujourd'hui Joseph Wolinski reçoit le tome spécial de la revue patristique « Vox Patrum », accordé – selon la tradition – aux professeurs renommés. Le Père Piotr Szczur, professeur à l'Université Catholique de Lublin, va nous donner quelques informations sur cette revue prestigieuse dont il est le rédacteur en chef. Je veux dire seulement que cette revue, éditée à Lublin (en Pologne) est envoyée dans les 27 bibliothèques universitaires étrangères. Elle est bien connue et appréciée en Pologne.

2. Les activités au Séminaire Polonais. Quant aux activités du Père Wolinski au Séminaire polonais, je vais rappeler seulement que juste après son doctorat (1968), il a été nommé directeur spirituel au Séminaire. Depuis ce temps jusqu'à présent, il a été très apprécié comme confesseur ; il a eu de nombreux pénitents, étudiants, prêtres, religieuses et laïcs. En tant que prêtre, il appartient à l'Archidiocèse de Varsovie.

Les dirigeants du Séminaire, depuis le début jusqu'à présent, ont toujours eu l'intention de créer des liens entre la France et la Pologne, surtout dans le domaine académique. Le Père Wolinski a participé à tous les projets réalisés dans ce domaine. Il a largement collaboré avec le Père Piotr Ratajczak, à l'époque le recteur du Séminaire

⁸ B. Sesboüé – J. Wolinski, *Historia dogmatów*, t. 1: *Bóg zbawienia*, trad. P. Rak, Kraków 1999.

⁹ Cf. J. Wolinski, *De l'économie à la théologie (IIIe siècle)*, p. 197 : « Selon la thèse de A. Harnack, les apologistes, surtout Tertullien, auraient transformé le monothéisme juif primitif en un trithéisme hellénisé, dont l'emploi de *oikonomia* est la preuve manifeste ». Le Concile de Nicée est revenu à la tradition des premiers siècles.

¹⁰ Cf. idem, *Le Concile de Nicée : charnière pour l'enseignement de la patristique*, dans : « Bulletin de Saint Sulpice » 13 (1987) 162 : « Le Concile de Nicée [...] y revient en réaffirmant très clairement, conformément à l'Écriture, que Dieu n'est *Dieu* qu'en tant que *Père*, Père d'un Fils *vrai Dieu* comme lui, en tout *égal* et *un* avec lui, *consubstantiel* à lui ».

Polonais de Paris¹¹, et avec son collaborateur, le Père Krystian Gawron, à l'achat de la maison située 11 rue Jules Guesde à Issy-les-Moulineaux (non pas loin du centre de Paris) où se trouve le nouveau siège du Séminaire polonais, déplacé du bâtiment ancien situé à Paris, 5 rue des Irlandais¹². Joseph Wolinski a largement collaboré à la préparation d'une convention entre l'Institut Catholique de Paris, l'Université Stefan Cardinal Wyszyński à Varsovie et l'Université Catholique de Lublin¹³. C'est dans ce cadre qu'il a accompagné quelques professeurs français qui allaient en Pologne, surtout à Varsovie, pour divers colloques.

Le Père Wolinski était souvent invité par plusieurs groupes en France comme conférencier. Il a été toujours au service des habitants du Séminaire, en tant que prêtre, conseiller spirituel, expert en théologie, autorité suprême en français, comme guide à travers la France pour visiter des endroits importants au point de vue historiques. Il traduisait les discours des personnages français et polonais, ecclésiastiques et civils, prononcés à plusieurs occasions, comme la visite du Primat de Pologne en France. Pour tous ses mérites, Mgr Stanisław Budzik, à l'époque Secrétaire General de la Conférence Episcopale de Pologne, lui a décerné la dignité de prélat, accordée par le Pape Benoît XVI. C'était le 14 décembre 2009 au Séminaire Polonais de Paris à Issy-les-Moulineaux.

Cette dignité a inspiré les autorités de l'Institut Catholique de Paris à honorer le Professeur Wolinski encore une fois; le 11 mai 2010 une session spéciale été organisée pendant laquelle on a évoqué ses mérites comme théologien et quelques discours ont été prononcés.

Moi, en tant que le recteur du Séminaire Polonais de Paris dans les années 1998-2013, j'ai eu la chance de travailler avec le Père Wolinski pendant 15 ans. J'ai eu en lui un support extraordinaire. Cher Père, au nom de tous qui sont ici, j'exprime notre admiration pour vos réussites dans plusieurs domaines. Et personnellement, je vous dis : Grand Merci pour votre amitié à l'égard de moi et à toute la communauté du séminaire. Que Dieu vous bénisse pour l'avenir – *ad multos annos* !

Joseph Grzywaczewski – Professeur en théologie patristique
à l'Université Stefan Cardinal Wyszyński à Varsovie
Paris, le 1er octobre 2016

---

¹¹ Sur l'histoire et la fonction du Séminaire Polonais de Paris, voir : M.n Banaszak, *Polskie Seminarium w Paryżu. Dar Boży dla Kościoła i dla Polski*, Paryż – Poznań 1995.

¹² L'acte d'achat a été signé le 23 septembre 1996 à la Mairie d'Issy-les-Moulineaux par le Cardinal Józef Glemp, à l'époque Primat de Pologne, et Anne Denise, Mère Provinciale de la Congrégation Notre-Dame de Sion à laquelle appartenait la maison dont nous parlons.

¹³ La Convention a été solennellement signée à l'Institut Catholique de Paris le 21 février 2000. Les autorités civiles, françaises et polonaises y étaient présentes: l'Ambassade de Pologne était représentée par M. Sławomir Czarlewski ; le Ministère des Affaires Étrangères était représenté par M. Olivier Paupard.

5. SZTUKA NUBIJSKA W KONTEKŚCIE BIZANTYŃSKIM, ETIOPSKIM I KOPTYJSKIM (Warszawa, UKSW, 25-26 XI 2016)

W dniach 25-26 XI 2016 r. w Warszawie odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa pt. *Nubian Art in a Byzantine, Ethiopian And Coptic Context*. W pierwszym dniu sympozjum (piątek – 25 XI) obrady odbywały się na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, w budynku 23, w auli nr 201 (ul. Wóycickiego 1/3), natomiast w drugim dniu (sobota – 26 XI) – w Muzeum Narodowym w Warszawie (Kino MUZ). Organizatorem sympozjum był Instytut Historii Sztuki funkcjonujący na Wydziale Nauk Humanistycznych i Społecznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Do udziału w konferencji organizatorzy zaprosili historyków sztuki, przede wszystkim znawców malarstwa, aby ukazać chrześcijańską sztukę nubijską w szerszym kontekście sztuki bizantyńskiej, etiopskiej i koptyjskiej. Zamierzonym celem sympozjum – co organizatorzy podkreślili w zaproszeniu i anonsie konferencji – było omówienie tożsamości sztuki nubijskiej i jej podatności na wpływy zewnętrzne. Organizatorzy zauważyli, że od czasu wykopalisk prowadzonych pod kierunkiem prof. Kazimierza Michałowskiego w Sudanie wiedza na temat malarstwa nubijskiego znacznie poszerzyła się, głównie ze względu na nowe wykopaliska w Starej Dongoli i położonej nieopodal starożytnej nekropolii chrześcijańskiej Baganarti. Dlatego też widzieli potrzebę zorganizowania konferencji poświęconej malarstwu nubijskiemu, na której uczeni zajmujący się tą tematyką mogliby zaprezentować i omówić różne aspekty swoich badań.

Uroczyste otwarcie konferencji rozpoczęło się o godz. 11.00. Następnie dr Magdalena Łaptaś (IHS UKSW) dokonała krótkiego wprowadzenia w tematykę konferencji. O godz. 11.30 rozpoczęła się przedpołudniowa część sympozjum, w czasie której zostały wygłoszone trzy półgodzinne referaty: 1) dr Stefan Jakobielski (Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych Polskiej Akademii Nauk): *Some Comments on the Chronology of the Faras Paintings*; 2) Anna Knapik (Muzeum Narodowe w Warszawie): *Fascinating Faras. How to Educate and Promote Archeology in Museums*; 3) prof. dr hab. Adam Łukaszewicz (Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego): *Remarks on Selected Wall Paintings from the Faras Cathedral*. Po wygłoszeniu trzeciego referatu miała miejsce półgodzinna dyskusja (godz. 13.00-13.30), a po niej nastąpiła przerwa obiadowa.

Po przerwie obiadowej (godz. 13.30-15.00) wznowiono obrady. W czasie tej części konferencji zostało wygłoszonych pięć półgodzinnych referatów: dr Tania Tribe (School of Oriental and African Studies, University of London): *Art and the Christian State in the Highlands*; 2) dr Dobrochna Zielińska (Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego): *The Art of Nobadia: Between Meroe, Egypt, and Byzantium*; 3) dr Doaa Bahey (Library of Alexandria, Center for Coptic Studies): *Common Artistic Elements of the Nubian and Coptic Stelae*; 4) dr Małgorzata Martens-Czarnecka (Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych Polskiej Akademii Nauk): *Archangel Michael and peacock feathers in Nubian painting*; 5) Elmontser D.M.E. Elmoubark (National Corporation for Antiquities & Museums in Sudan / Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu): *How to Transfer the Idea of Nubian Christian Art to the*

Muslim Community in Sudan. Również tę część konferencji zakończyła półgodzinna dyskusja (godz. 17.30-18.00).

Jak już wspomniano, w drugim dniu konferencji obrady odbywały się w Muzeum Narodowym w Warszawie. Pierwszą część spotkania w Muzeum wypełniło zwiedzanie Galerii Faras, istniejącej od roku 1972, pod fachowym przewodnictwem dr Magdaleny Łaptaś i dr. Stefana Jakobielskiego (godz. 11.00-13.00). Warto zauważyć, że Galeria Faras jest jedyną w Europie i wyjątkową w skali światowej ekspozycją zabytków kultury i sztuki nubijskiej z okresu chrześcijańskiego. Trafiły one do zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie w wyniku wykopalisk prowadzonych przez polskich archeologów (pod kierunkiem prof. K. Michałowskiego) w ramach tzw. Kampanii Nubijskiej, trwającej od 1960 r., której celem było ratowanie starożytnych zabytków na obszarach, które miały zostać zalane wodami Nilu w wyniku budowy Wielkiej Tamy Asuańskiej. Największym i najcenniejszym zespołem zabytków archeologicznych pochodzących z wykopalisk prowadzonych za granicą, jaki kiedykolwiek udało się pozyskać do polskich zbiorów muzealnych, są obiekty pochodzące z Faras, a zwłaszcza 67 przedstawień malarskich (VIII-XIV w.) z faraskiej katedry (VIII w.). Galeria zasługuje na szczególną uwagę, gdyż jest świadectwem wielkiego sukcesu polskich archeologów, a ponadto jesienią 2014 r. została udostępniona widzom w nowej aranżacji. Otwarcie Galerii Faras zostało objęte honorowym patronatem UNESCO oraz honorowym patronatem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego prof. Małgorzaty Omilanowskiej. Zgromadzone w Galerii zabytki prezentowane są według nowego scenariusza. W części sali zaprojektowanej tak, by oddawała nastrój panujący w historycznym wnętrzu sakralnym, znajdują się malowidła rozmieszczone podobnie jak w faraskiej świątyni. Uzupełnieniem ekspozycji malowideł są gabloty z naczyniami ceramicznymi wytwarzanymi w Nubii i importowanymi z Egiptu koptyjskiego oraz z drobnymi znaleziskami pochodzącymi z polskich wykopalisk w Faras, Starej Dongoli, a także z okolic IV katarakty, którym także groziło zalanie wodami innego sztucznego zbiornika budowanego na Nilu w tym rejonie. W kilku gablotech znajdują się także zabytki koptyjskie pochodzące m.in. z polskich wykopalisk w Edfu i Tell Atrib w Egipcie oraz najcenniejsze dzieła sztuki bizantyńskiej ze zbiorów Muzeum.

Obrady wznowiono po przerwie obiadowej (godz. 13.00-14.00) w Kinie MUZ Muzeum Narodowego. Na tę, już ostatnią, część konferencji złożyło się – podobnie jak poprzedniego dnia – pięć wystąpień: 1) dr Werner Daum (University of Pavia): *The Cathedral Church in Sanaa (Yemen)*; 2) prof. dr Catherine Jolivet-Levy (Sorbonne): *Some Remarks on the Iconography of the Sanctuary in Byzantium and in the Christian East*; 3) dr Magdalena Łaptaś (Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie): *The Origin of a Nubian Column-Sceptre Topped by a Figure of Christ*; 4) dr Tasha Vorderstrasse (University of Chicago), *The Art of the Manuscript Illumination in Medieval Nubia* – prelekcję tę zaprezentował dr Bruce B. Williams (University of Chicago); 5) mgr Maciej Wyżgoł (Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego): *The Decorated Bronze Censer from the Cathedral in Old Dongola*. Również i ta część konferencji została zakończona półgodzinną dyskusją.

W sumie w czasie trwania konferencji wygłoszono 13 referatów. Prelegenci reprezentowali 11 ośrodków naukowych – 6 zagranicznych (Library of Alexandria, Center for Coptic Studies – 1 osoba; School of Oriental and African Studies – 1 osoba; Sorbonne – 1 osoba; University of Chicago – 1 osoba; University of London – 1 osoba;

University of Pavia – 1 osoba) i 5 polskich (Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego – 3 osoby; Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych Polskiej Akademii Nauk – 2 osoby; Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie – 1 osoba; Muzeum Narodowe w Warszawie – 1 osoba; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – 1 osoba), przy czym jedna osoba reprezentowała dwa ośrodki (National Corporation for Antiquities & Museums in Sudan i Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu). Wygłoszone referaty dotyczyły rozmaitych aspektów zabytków sztuki nubijskiej odkrytych przez archeologów na terenie obecnego północnego Sudanu i południowego Egiptu. Podczas konferencji zaprezentowany zostanie materiał pozyskany podczas najnowszych wykopalisk w Sudanie na tle średniowiecznej sztuki Etiopii, Egiptu i Kapadocji.

ks. Piotr Szczur – Lublin, KUL

6. POSIEDZENIA KOMISJI BIZANTYNOLOGICZNEJ POLSKIEGO TOWARZYSTWA HISTORYCZNEGO (KB PTH) W ROKU AKADEMICKIM 2016/2017

Zgodnie z tradycją lat ubiegłych również w roku akademickim 2016/2017 miały miejsce dwa posiedzenia Komisji Bizantynologicznej Polskiego Towarzystwa Historycznego: jesienne i wiosenne.

Pierwsze z nich odbyło się w sobotę 3 XII 2016 r. w sali konferencyjnej Kolegium *Artes Liberales* Uniwersytetu Warszawskiego (ul. Dobra 72). Spotkanie to było połączone z posiedzeniem Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej PAN, które poświęcono pamięci prof. dr hab. Oktawiusza Jurewicza (30 IV 1926 - 28 IV 2016). W związku z powyższym spotkanie zostało podzielone na dwie części. Pierwszą z nich moderowała prof. dr hab. Krystyna Bartol (UAM) – przewodnicząca KNoKA PAN. Natomiast część drugą prowadził prof. dr hab. Maciej Kokoszko (UŁ) – przewodniczący KB PTH. W obradach wzięło udział ok. 50 osób, m.in. żona prof. O. Jurewicza oraz kilku jego uczniów i przyjaciół.

Spotkanie rozpoczęło się punktualnie o godz. 11:30. Po krótkim wprowadzeniu prof. K. Bartol, głos zabrało trzech mówców w ramach bloku tematycznego *Octavio Jurewicz in memoriam*. Jako pierwszy (godz. 11:40-11:50) wystąpił ks. prof. dr hab. Józef Naumowicz (UKSW), były doktorant prof. O. Jurewicza. Referent przedstawił krótki życiorys Profesora, koncentrując się szczególnie na Jego dorobku naukowym. Zdaniem mówcy prof. O. Jurewicz był „ojcem polskiej bizantynistyki”. Następną prelekcję (godz. 11:50-12:05) wygłosił prof. dr hab. Maciej Salamon (UJ), który skoncentrował się na *stricte* bizantynologicznej części dorobku Zmarłego. Prelegent przypomniał również, że miał on znakomitych poprzedników w osobach prof. dra hab. Leona Sternbacha (2 VII 1864 - 20 II 1940), wykładowcy UJ, i prof. dra hab. Kazimierza Zakrzewskiego (4 XI 1900 - 11 III 1941), kierownika pierwszej w Polsce Katedry Historii Bizancjum, utworzonej na UW w 1935 roku. Niewątpliwą zasługą prof. O. Jurewicza było natomiast wprowadzenie polskiej bizantynistyki w nowy nurt badań bizantynologicznych, prowadzonych w wiodących ośrodkach Zachodu po II wojnie światowej i to w tym właśnie sensie należy postrzegać jego „ojcostwo”

w odniesieniu do polskiej bizantynistyki. Ostatnim referentem (godz. 12:05-12:15) był prof. dr hab. Jerzy Axer (UW). Skoncentrował się on na daniu, jak to określił, osobistego „świadcstwa” o Zmarłym, opierając się na 50-letniej, bliskiej znajomości z Profesorem i Jego rodziną. Po tych trzech wystąpieniach głos zabrało kilka osób z sali (godz. 12:15-12:30). Byli to w kolejności wypowiedzi: prof. dr hab. Włodzimierz Lengauer (UW), dr Jan Kwapisz (UW), prof. dr hab. Elżbieta Jastrzębowska (UW), prof. dr hab. Małgorzata Borowska (UW), prof. dr hab. Marian Szarmach (UMK), dr hab. Katarzyna Marciniak (prof. UW), dr hab. Robert Sucharski (prof. UW), prof. dr hab. Witold Wołodkiewicz (UW) i prof. dr hab. Maciej Kokoszko.

Po pierwszej części spotkania zarządzono 10-minutową przerwę (godz. 12:30-12:40), w czasie której część zebranych opuściła salę konferencyjną.

Następnie odbyło się oficjalne posiedzenie Komisji Bizantynologicznej PTH. Otwierając je, prof. M. Kokoszko powitał zebranych bizantynistów oraz przedstawił polskie nowości wydawnicze z szeroko rozumianej historii Bizancjum (godz. 12:40-12:50). Następnie prof. dr hab. Adam Łajtar (UW) wygłosił wykład pt. *Zabezpieczenie zmarłego na drogę pośmiertną w Nubii chrześcijańskiej. Greckie i koptyjskie inskrypcje w krypcie grobowej w Dongoli* (godz. 12:50-13:30). Referat wzbudził żywe zainteresowanie zebranych, o czym świadczy dyskusja (godz. 13:30-13:50), w której wzięło udział aż dziesięć osób. Byli to kolejno: dr Magdalena Łaptaś (UKSW), ks. prof. dr hab. J. Naumowicz, prof. dr hab. E. Jastrzębowska, dr Małgorzata Martens-Czarnecka (UW), prof. dr hab. Karol Myśliwiec (UW), dr Piotr Ł. Grotowski (UPJPII Kraków), dr hab. Mirosław P. Kruk (prof. UG), prof. dr hab. W. Wołodkiewicz, dr Marek Błaza SJ (PWT Bobolanum) i prof. dr hab. M. Salamon. Następnie (godz. 13:50-14:10) komunikat pt. *XXIII Międzynarodowy Kongres Studiów Bizantyńskich, Belgrad. 2016* przedstawił sekretarz KB PTH, dr Andrzej Kompa (UŁ). W dyskusji, jaka wywiązała się po tym wystąpieniu (godz. 14:10-14:30), głos zabierali kolejno: prof. dr hab. E. Jastrzębowska, prof. dr hab. M. Salamon, dr M. Łaptaś, prof. dr hab. M. Kokoszko i dr P.Ł. Grotowski.

Następnym punktem programu były sprawy organizacyjne (godz. 14:30-14:40). Jedyłą kwestią w tym segmencie obrad było przyjęcie do KB PTH nowego członka w osobie ks. dr Janusza Lewandowicza, wykładowcy Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi. Sylwetkę kandydata przedstawił ks. prof. dr hab. Mariusz Szram (KUL). Kandydatura została przyjęta przez aklamację. Z braku wolnych wniosków spotkanie zakończono zapowiedzią, że letnie obrady KB PTH odbędą się w Krakowie.

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II był reprezentowany w Warszawie przez sześć osób. Byli to (w kolejności alfabetycznej): dr hab. Piotr Kochanek (prof. KUL), mgr Alicja Narecka, dr hab. Krzysztof Narecki (prof. KUL), dr Daniel Próchniak, ks. dr hab. Piotr Szczur (prof. KUL) i ks. prof. dr hab. M. Szram.

***

Drugie z tegorocznych posiedzeń KB PTH odbyło się, zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami, w Krakowie w sobotę 3 VI. Miejscem spotkania był Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej (ul. Podchorążych 2), a gospodarzem spotkania Katedra Historii Starożytnej Instytutu Historii i Archiwistyki na Wydziale Humanistycznym, którą kieruje prof. dr hab. Marek Wilczyński.

Spotkanie, którym kierował prof. dr hab. Maciej Kokoszko, przewodniczący KB PTH, rozpoczęło się punktualnie o godz. 11:30 (III piętro, sala 337). Prof. M. Kokoszko powitał uczestników oraz podziękował organizatorom za wysiłek włożony

w przygotowanie krakowskiego posiedzenia. Następnie głos zabrała prof. dr hab. Bożena Popiołek, dziekan Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Pedagogicznego. Pani Dziekan w miłych słowach podziękowała członkom komisji za przybycie, a także przedstawiła krótki rys historyczny kierowanego przez siebie wydziału. Jako trzeci głos zabrał prof. dr hab. M. Wilczyński, dziękując m.in. swoim współpracownikom z Katedry Historii Starożytnej (dr hab. Jerzemu Ciecielągowi, prof. UP oraz dr. Adrianowi Szopie) za wkład pracy włożony w przygotowanie posiedzenia Komisji. Część oficjalną zamknął prof. M. Kokoszko, prosząc zebranych o uczczenie chwilą ciszy pamięci dwóch zmarłych w tym roku bizantynistów, którymi są: 1. ks. prof. Wincenty Myszor (22 V 1941 - 19 II 2017) – kierownik Zakładu Teologii Patrystycznej i Historii Kościoła (Uniwersytet Śląski, Wydział Teologii) oraz dziekan tegoż Wydziału Teologii w latach 2001-2008, jak również członek Association Internationale des Études Byzantines (od roku 1996); 2. prof. Nicolae-Șerban Tanașoca (3 X 1941 - 7 IV 2017) – filolog klasyczny i historyk Bizancjum, profesor Uniwersytetu Bukareszteńskiego i dotychczasowy przewodniczący Rumuńskiego Komitetu Narodowego Association Internationale des Études Byzantines. Zaś na zakończenie tej części spotkania prof. M. Kokoszko zaprezentował najnowsze publikacje polskich bizantynistów. Ten segment posiedzenia zakończył się o godz. 11:55.

Następnie miały miejsce dwa wystąpienia. Pierwszy referat wygłosił prof. dr hab. Jan Prostko-Prostyński (UAM). Jego tytuł brzmiał *Hellenofagos* (godz. 11:55-12:20). Poznański bizantynista przypomniał tezy niemieckiego historyka, bizantynologa i podróżnika Jakuba Filipa Fallmerayera (10 XII 1790 - 25 IV 1861), który swego czasu zakwestionował rasową ciągłość pomiędzy starożytnymi a współczesnymi Grekami, podkreślając doniosłą rolę żywiołu słowiańskiego w etnicznej strukturze bizantyńskiej i postbizantyńskiej Hellady. Prof. J. Prostko-Prostyński zakończył swoje wystąpienie nawiązaniem do współczesnego stanu badań w tym zakresie, który wydaje się ostatecznie obalać krytykowane niemal od momentu ich opublikowania tezy J.F. Fallmerayera. Po referacie rozgorzała ożywiona dyskusja (godz. 12:20-12:55), w której udział wzięli kolejno: dr hab. Jacek Wiewiorowski (prof. UG), prof. dr hab. Kazimierz Iłski (UAM), dr Andrzej Kompa, dr Piotr Ł. Grotowski, dr Łukasz Różycki (UAM), prof. dr hab. Maciej Salamon i prof. dr hab. M. Kokoszko. Autorką drugiego wystąpienia była dr hab. Teresa Wolińska (prof. UŁ). Jego tematem był: *Mnich i prorok – dwie opowieści o Sergiuszu Bahirze* (godz. 12:55-13:25). Również i po tej prelekcji miała miejsce dyskusja (godz. 13:25-13:45), w której uczestniczyli: prof. dr hab. J. Prostko-Prostyński, anonimowy lekarz obecny na posiedzeniu oraz dr Grzegorz Rostkowski (badacz niezależny).

Kolejnym punktem programu były sprawy organizacyjne, które objęły cztery zagadnienia: 1) Kwestię wcześniejszego zgłaszania przez członków KB PTH organizatorom lub Prezydium KB PTH swojej absencji w czasie posiedzeń Komisji. Ma to w przyszłości pomóc organizatorom spotkań w przygotowaniu „technicznej” strony rzeczonych zjazdów (np. w sferze cateringu); 2) Datę i miejsce następnego spotkania Komisji: Łódź, sobota – 2 XII 2017; 3) Podjęto również temat przyszłej, wakacyjnej wyprawy członków i sympatyków Komisji. Poproszono mianowicie zebranych o przemyślenie tej sprawy i o ewentualne nadsyłanie propozycji w tej materii; 4) W ostatnim punkcie sekretarz Komisji, dr A. Kompa, poruszył problem usprawnienia przepływu informacji między prezydium Komisji a poszczególnymi jej członkami.

Natomiast w ramach ostatniego punktu programu posiedzenia określonego w programie mianem „wolne wnioski” nie zgłoszono żadnego postulatu. W tej sytuacji o godz. 13:55 przewodniczący KB PTH, prof. M. Kokoszko, zamknął wiosenne posiedzenie.

W krakowskim spotkaniu KB PTH wzięło udział ok. 30-stu osób. Najliczniej, bo przez 7-osobową ekipę, było tradycyjnie już reprezentowane środowisko bizantynistów łódzkich. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II reprezentował w Krakowie tylko niżej podpisany.

Należy podkreślić niezwykłą gościnność gospodarzy spotkania, którzy przed posiedzeniem Komisji, między godz. 10:30 a 11:30, w gmachu Uniwersytetu Pedagogicznego (ul. Podchorążych 2: III piętro, sala 333) zorganizowali dla uczestników posiedzenia śniadanie, a następnie zadbali, aby również po zakończeniu posiedzenia ich goście mogli skorzystać z bardzo urozmaiconej palety dań (wyszukanych) i napojów (niealkoholowych).

Piotr Kochanek – Lublin, KUL

7. OGÓLNOPOLSKIE SEMINARIUM NAUKOWE PRZESTRZENIE KULTURY BIZANTYŃSKIEJ (Poznań, UAM, 23 II 2017)

21 II 2017 r. prof. dr hab. Kazimierz Ilski, urzędujący Dziekan Wydziału Historycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (kadencja 2016-2020) i znany badacz dziejów Kościoła Wschodniego oraz historii Bizancjum, obchodził swoje 60-te urodziny. Z tej to właśnie okazji, w dwa dni po tej dacie, odbyło się w Instytucie Historii Wydziału Historycznego ogólnopolskie seminarium naukowe, którego motywem przewodnim były „Przestrzenie kultury bizantyńskiej”. Oficjalnym organizatorem tej konferencji była Pracownia Historii Bizancjum, natomiast personalnie przygotowali ją: dr hab. Anna Kotłowska i dr Łukasz Różycki, doktorzy wypromowani swego czasu przez Jubilata.

Seminarium otworzył punktualnie o godzinie 10:00 dyrektor Instytutu Historii, prof. dr hab. Józef Dobosz, przedstawiając w dziesięciominutowym wywodzie uniwersytecki życiorys Profesora-Jubilata. Następnie przyszła kolej na prelegentów. W pierwszej części spotkania głos zabrało czterech badaczy: dr hab. A. Kotłowska (UAM) – *Sappho, fragm. 135 Voigt*; dr hab. Sławomir Bralewski, prof. UŁ – *Religijna paralegitymizacja władzy cesarskiej w IV wieku w świetle Historii Kościelnych*; prof. dr hab. Marek Wilczyński (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie) – *W co wierzyli potomkowie Gibikungów? Kilka uwag o mozaice wyznaniowej na dworze Burgundów*; dr hab. Jarosław Dudek, prof. UZ – *Bizantyński obraz koczownika: stereotypy i odstępstwa*. Każde wystąpienie trwało ok. 20 minut. Po ostatnim referacie, ok. godz. 11:30, przyszedł czas na dyskusję. Po niej zaś przerwaniem była krótka przerwa kawowa, po której przystąpiono do drugiej części sesji. Złożyły się na nią trzy referaty: dr hab. Piotr Kochanek, prof. KUL – *Kartografia Zachodu jako źródło do badań nad historią Bizancjum*; dr hab. Jacek Wiewirowski, prof. UG – *„Balcanica” w nowelach Teodozjusza II*; prof. dr hab. Mirosław J. Leszka (UŁ) – *Losy Bizantyńczyków w Bułgarii w I połowie IX w.* Również tę

część poznańskiego spotkania bizantynologów zamknęła dyskusja. Następnie dr hab. A. Kotłowska, dr Ł. Różycki i mgr Małgorzata Chmielarz dokonali oficjalnego podsumowania i zamknięcia obrad, co miało miejsce o godz. 14:00.

Spotkanie poznańskie miało charakter kameralny. Było jednak swego rodzaju przeglądem zainteresowań badawczych poszczególnych środowisk bizantynologicznych w Polsce. Dało też okazję do osobistych spotkań i wymiany poglądów. Przede wszystkim jednak stanowiło formę uczczenia Szanownego Jubilata, prof. dr hab. Kazimierza Ilskiego, któremu szczerze i serdecznie życzone wielu jeszcze lat owocnej pracy naukowej i dydaktycznej w zakresie badań nad historią Bizancjum.

Piotr Kochanek – Lublin, KUL

8. XIII STUDENCKA KONFERENCJA STAROŻYTNICZA: *CANTATA QUAE NESCIERIM MELIUS.* MAGIA, CZARY I WRÓŻBIARSTWO W STAROŻYTNOŚCI (Kraków, UJ, 12-14 V 2017)

W dniach 12-14 maja 2017 roku, na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (Instytut Historii UJ, ul. Gołębia 13, sala nr 17) odbyła się XIII Studencka Konferencja Starożytnicza: *Cantata quae nescierim melius. Magia, czary i wróżbiarstwo w starożytności*. Głównym organizatorem i zarazem gospodarzem konferencji było Koło Naukowe Historyków Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego, przy współpracy Koła Naukowego Filologów Klasycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Natomiast współorganizatorami konferencji były następujące podmioty: Sekcja Orientalistyczna oraz Sekcja Starożytna „Amici Antiquitatis” Studenckiego Koła Naukowego Historyków im. Gerarda Labudy Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Koło Starożytnicze Studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Koło Naukowe Klasyków Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Koło Naukowe Młodych Klasyków Instytutu Filologii Klasycznej Uniwersytetu Warszawskiego, Koło Starożytnicze Uniwersytetu Warszawskiego, Studenckie Koło Naukowe Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Gdańskiego oraz Koło Antycznej Translatoryki Uniwersytetu Łódzkiego. Patronat na nią objęło Stowarzyszenie Historyków Starożytności. Tematem tegorocznych obrad Studenckiej Konferencji Starożytniczej były szeroko rozumiane motywy magii, czarów i wróżbiarstwa w starożytności. Na konferencji pojawili się zarówno pracownicy dydaktyczno-naukowi, jak i doktoranci oraz studenci reprezentujący dyscypliny humanistyczne związane z antykiem, takie jak: historia, literatura, filozofia, sztuka, archeologia, prawo. W czasie trzydniowej konferencji odbyły się nie tylko prelekcje młodych adeptów nauki, lecz także wykłady gościnnie zaproszonych naukowców zajmujących się starożytnością, jak również warsztaty naukowe.

Według programu konferencji pierwszym punktem konferencji był półtoragodziny (godz. 10.00-11.30) wykład inauguracyjny zatytułowany *Smutna historia Pol-lisa syna Asopicha, czyli kto mu to uczynił? (SEG 41: 413)*, który wygłosił dr hab. Sławomir Sprawski, prof. UJ. Po wykładzie miała miejsce krótka, piętnastominutowa (godz. 11.30-11.45) przerwa kawowa.

Po przerwie wznowiono obrady jednocześnie rozpoczynając pierwszy blok tematyczny zatytułowany przez organizatorów *Na styku kultur* (godz. 11.45-12.30). W ramach tej części konferencji organizatorzy zaplanowali dwie prelekcje: 1) Tomasz Babnis (UJ): *...Magi Eoa promunt munera... Pokłon Magów w poezji Prudencjusza*; 2) Maciej Musiał (UJ): *Wizerunek oraz symbolika feniksa w utworach greckorzymskich i irańskich doby antyku*. Po drugim referacie miała miejsce przerwa kawowa (godz. 12.30-12.45), a po niej wznowiono obrady rozpoczynając drugi blok tematyczny zatytułowany *W kręgu literatury* (godz. 12.45-13.30), w ramach którego organizatorzy również zaplanowali dwa referaty: 1) Ilona Szewczyk (UW): *„Pobożność” czarownicy. Między magią a religią w literaturze greckorzymskiej na wybranych przykładach*; 2) Natalia Cichoń (UJ): *Wokół mitu trojańskiego: siła przepowiedni a wolna wola człowieka. Analiza problemu na podstawie epyllionu Drakoncjusza „De raptu Helenae”*.

Po tej części konferencji miała miejsce, w godz. 13.30-15.00 wizyta w Muzeum im. Emeryka Hutten-Czapskiego, podczas której pracownik Muzeum opowiedział uczestnikom konferencji o monetach bitych w starożytnej Grecji i zaprezentował im wybrane okazy autentycznych starożytnych monet greckich.

Po przerwie obiadowej (godz. 15.00-16.30) rozpoczęła się popołudniowa część konferencji, która jednocześnie stanowiła kolejny – już trzeci – blok tematyczny zatytułowany *Archeologia* (godz. 16.30-17.45). W ramach tej części sympozjum zaplanowano trzy referaty: 1) Jakub Witowski (UWr): *Wojenne dary wotywno w Starożytnej Grecji w późnym okresie archaicznym i wczesnym okresie klasycznym sposób na zapewnienie sobie powodzenia na polu bitwy i podziękowanie bogom czy narzędzie polityczno-propagandowe?*; 2) Marta Raczyńska-Kruk – Adam Kruk (UJ): *O roli tarczy w magii wojennej i obrzędowości sepulkralnej ludności barbarzyńskiej Europy na przykładzie znalezisk z terytorium kultury przeworskiej oraz źródeł pisanych*; 3) Joanna Koczur – Ada Trzeciak – Paulina Maruszak (USz): *O możliwościach badań nad zachowaniami apotropaicznymi w okresie wpływów rzymskich*. Po zakończeniu obrad miało miejsce wyjścia integracyjne do krakowskich lokali; podczas tych spotkań młodzi badacze starożytności mogli kontynuować konferencyjne dyskusje, wymieniać się doświadczeniami i lepiej się poznać. Warto zauważyć, że takie spotkania są ważną częścią Studenckich Konferencji Starożytniczych, ponieważ wspomagają integrację środowiska starożytniczego i zachęcają do podejmowania międzyuczelnianej współpracy badawczej.

W drugim dniu konferencji (sobota – 13 maja) obrady, rozpoczęły się o godz. 9.30. Pierwszy blok tematyczny tego dnia został zatytułowany *Bliski Wschód* (godz. 9.30-10.45). W ramach tego bloku organizatorzy zaplanowali trzy referaty: 1) Aleksandra Słowicka (UJ): *Nieczystość ludzka – rzecz o hetyckich rytuałach oczyszczających*; 2) Natalia Matuszewska (UWr): *Między magią a nauką – sposoby na leczenie bólu głowy w starożytnej Mezopotamii na podstawie serii terapeutycznej UGU*; 3) Aleksandra Grzegorska (UW): *Magia, medycyna, religia – problemy interpretacyjne na przykładzie brązowych węży z obszaru Kanaanu*. Po ostatnim referacie miała miejsce przerwa kawowa (godz. 10.45-11.00), po której odbył się półtoragodzinny wykład gościnnie prof. dr hab. Marii Maślanka-Soro z Uniwersytetu Jagiellońskiego: *Wergiliusz Dantego wobec magii i wróżbiarstwa* (godz. 11.00-12.30). Po wykładzie miała miejsce przerwa obiadowa (godz. 12.30-14.00).

Obrady wznowiono o godz. 14.00 rozpoczynając drugi blok tematyczny tego dnia, zatytułowany *Czarodzieje nad Nilu* (godz. 14.00-15.15). W ramach tej części konferencji zaplanowano trzy referaty: 1) Filip Taterka (UAM / Université Paris-Sorbonne):

Meri-Ra, zapomniany mag ze starożytnego Egiptu; 2) Ada Torka-Lis (UJ): *Narodzinny po śmierci – rytuał Otwarcia Ust w starożytnym Egipcie*; 3) Marcin Stankiewicz (UWr): *London Oriental Manuscript 6172 – „Kłątwa teściowej”*. Po ostatnim referacie miała miejsce przerwa kawowa (godz. 15.15-15.30), a po niej rozpoczął się trzeci blok tematyczny zatytułowany *Wróżba w literaturze* (godz. 15.30-16.45). W tym bloku znalazły się trzy wystąpienia: 1) Katarzyna Kostecka (UW): *Rodziny biznes – wróżbickie rody w starożytnej Grecji*; 2) Monika Kaniecka (UW): *Przyszłość w poematach homeryckich*; 3) Damian Janiak (UAM): *Pomiędzy III Katylinarką a sprzysiężeniem Katyliny: analiza sposobu i celu wprowadzenia motywu przepowiedni i wróżby. Badanie recepcji motywu między mową Cycerona a monografią Salustiusza*. Również po tej części konferencji miała miejsce przerwa kawowa (godz. 16.45-17.00), a po niej rozpoczęto ostatni z przewidzianych na ten dzień bloków tematycznych, zatytułowany *Rytuały ekspiacyjne w Rzymie* (godz. 17.00-17.45). Blok ten obejmował dwa wystąpienia: 1) Dominika Lewandowska (UW): *Od izbu do turpe prodigium. Czy dywinacja Starożytnego Bliskiego Wschodu wpłynęła na rozwój religii rzymskiej?*; 2) Marcin Wieczorek (UAM): *Ofiary z ludzi: potępiana praktyka religijno-magiczna w starożytnym Rzymie*. Po zakończeniu obrad, w godz. 18.00-19.30, miało miejsce wystąpienie członków stowarzyszenia „Hellas et Roma”, podczas którego uczestnicy konferencji zobaczyli pokaz walki gladiatorów oraz obejrżeli przedmioty codziennego użytku wykorzystywane w starożytnym Rzymie. Po zakończeniu pokazu miało miejsce, podobnie jak poprzedniego wieczoru, wyjście integracyjne.

Na ostatni dzień konferencji (niedziela – 14 maja) organizatorzy przewidzieli dwa bloki tematyczne i jeden wykład gościnny. Obrady rozpoczęto o godz. 10.00. Referaty z pierwszego bloku tematycznego, zatytułowanego *Artefakty magiczne* (godz. 10.00-11.15) mieli wygłosić: 1) Mateusz Napierała (UAM): *Apotropaiczne różdżki – fenomen Średniego Państwa*; 2) Malwina Brachmańska (UAM): *Duże zwierzęta kotowate w kręgu magii apotropaicznej – egipskie różdżki*; 3) Adrianna Madej (UW): *Czy zmarły przystawiał pieczęć? O amuletach w kształcie stempli słów kilka...* Po ostatnim referacie miała miejsce przerwa kawowa (godz. 11.15-11.30), a po niej dr hab. Krzysztof Bielawski z Uniwersytetu Jagiellońskiego wygłosił półtoragodzinny (godz. 11.30-13.00) wykład gościnny zatytułowany *Greckie techniki manticzne – leksyka, semantyka, performatyka*. Po wykładzie miała miejsce przerwa obiadowa (godz. 13.00-14.00, a po niej wznowiono obrady rozpoczynając drugi blok tematyczny tego dnia, zatytułowany *W kręgu judeochrześcijańskim* (godz. 14.00-14.45). W ramach tej części konferencji zaplanowano wygłoszenie dwóch referatów: 1) Kacper Ziemia (UW): *Magia i wróżbiarstwo w zbiorach praw Pięcioksięgu*; 2) Magdalena Józwiak (PWT Wr / UWr): *Praktyki magiczne w ocenie Ojców Kościoła*.

Z powyższego zestawienia wynika, że – według opublikowanego programu – trzydniowe obrady zostały podzielone na 9 niewielkich bloków tematycznych (każdy po 2-3 referaty), w czasie których zaplanowano wygłoszenie w sumie 3 wykładów i 23 referatów dwudziestominutowych. W sumie na konferencji miało wystąpić 28 osób (3 profesorów i 25 studentów, doktorantów i młodszych pracowników naukowych; przy czym dwa referaty miały być wygłoszone przez duety: M. Raczyńska-Kruk – A. Kruk oraz J. Koczur – A. Trzeciak). Według opublikowanego programu, prelegenci mieli reprezentować sześć polskich ośrodków akademickich i jeden zagraniczny, przy czym dwie osoby miały reprezentować po dwa ośrodki naukowe (F. Taterka – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza / Université Paris-Sorbonne oraz M. Józwiak

– Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu / Uniwersytet Wrocławski). Zestawienie według liczby uczestników przedstawia się następująco: Uniwersytet Jagielloński – 7; Uniwersytet Warszawski – 7; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – 5; Uniwersytet Wrocławski – 4; Uniwersytet Szczeciński – 2; Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu – 1; Université Paris-Sorbonne – 1.

Warto podkreślić, że doskonałym pomysłem Organizatorów było poproszenie uznanych profesorów, specjalistów z zakresu historii starożytnej – pracowników naukowo-dydaktycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, aby każdego dnia poprowadzili dla uczestników konferencji półtoragodzinny wykład (w sumie trzy wykłady). Ich kompetencje merytoryczne i doświadczenie dydaktyczne pozwoliło młodym adeptom nauki na zapoznanie się z warsztatem naukowym „rasowych” historyków starożytności.

Z wielkim uznaniem należy podejść do tej międzyuczelnianej inicjatywy studentów przygotowujących i organizujących Studenckie Konferencje Starożytnicze, którzy – już po raz kolejny – potrafili zgromadzić tak dużą liczbę uczestników – młodych ludzi rozmawianych w szeroko rozumianej starożytności i zaproponować niezwykle ciekawy temat oraz program konferencji. Pozostaje ufać, że te coroczne spotkania będą gromadziły coraz liczniejsze grono studentów i doktorantów reprezentujących różne dyscypliny naukowe związane ze starożytnością.

ks. Piotr Szczur – Lublin, KUL

9. OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA STAROŻYTNICZA „SIŁA I BEZSIŁNOŚĆ WŁADZY, ZBIOROWOŚCI I JEDNOSTKI W ŚWIECIE GRECKO-RZYMSKIM I BIZANTYŃSKIM” (Lublin – Dąbrowica, KUL – UMCS, 18-19 V 2017)

Konferencja, o której mowa w tytule niniejszego sprawozdania, została zorganizowana przez trzy jednostki naukowo-dydaktyczne, należące do dwóch uniwersytetów. W porządku alfabetycznym to: 1) Katedra Historii Kościoła w Starożytności i Średniowieczu KUL, którą kieruje ks. dr hab. Piotr Szczur, prof. KUL; 2) Katedra Historii Starożytnej i Bizantyńskiej KUL, kierowana przez niżej podpisanego; 3) Zakład Historii Starożytnej UMCS, na którego czele stoi dr hab. Dariusz Słapek, prof. UMCS. Miejscem obrad był „Dom Spotkania” Caritas Archidiecezji Lubelskiej (Dąbrowica 130A, 21-008 Jastków).

W konferencji zapowiedziało swój udział 32 badaczy antyku, reprezentujących 15 krajowych ośrodków naukowych, głównie uniwersytetów. W kolejności alfabetycznej były to: 1) Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie (AJD) – 1 osoba; 2) Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie (ASW) – 1 osoba; 3) Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (KUL) – 5 osób; 4) Polska Akademia Nauk Oddział we Wrocławiu (PAN Wrocław) – 1 osoba; 5) Uniwersytet Gdański (UG) – 1 osoba; 6) Uniwersytet Jagielloński (UJ) – 3 osoby; 7) Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach. Filia w Piotrkowie Trybunalskim (UJK Filia w Piotrkowie) – 1 osoba; 8) Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (UKSW) – 1 osoba; 9) Uniwersytet Łódzki (UŁ) – 6 osób; 10) Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (UMCS) – 2 osoby; 11) Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

(UMK) – 5 osób; 12) Uniwersytet Opolski (UO) – 1 osoba; 13) Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (UP Kraków) – 1 osoba; 14) Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie (UWM) – 1 osoba; 15) Uniwersytet Wrocławski (UWr) – 2 osoby.

Jeśli chodzi o uczestników konferencji z podziałem na poszczególne ośrodki, to szczegółowy ranking przedstawia się następująco: 1) UŁ – 6 osób = 18,750% (dr hab. Sławomir Bralewski, prof. UŁ; dr Paweł Filipczak; prof. dr hab. Mirosław J. Leszka; dr Kiril Marinow; mgr Łukasz Pigoński, dr hab. Teresa Wolińska, prof. UŁ), 2) KUL – 5 osób = 15,625% (mgr Elena Grigoryeva; mgr Kacper Klusek; dr Anna Palusińska; ks. prof. dr hab. Mariusz Szram; prof. dr hab. Leszek Wojciechowski); UMK – 5 osób = 15,625% (dr hab. Zbigniew Nerczuk, prof. UMK; dr hab. Szymon Olszaniec, prof. UMK; mgr Piotr Osiński; mgr Tomasz Sińczak; mgr Mateusz Wierzbowski), 3) UJ – 3 osoby = 9,375% (mgr Natalia Cichoń; dr Kamil Kopij; dr hab. Stanisław Turlej), 4) UMCS – 2 osoby = 6,250% (dr Henryk Kowalski; dr hab. Ireneusz Łuć); UWr – 2 osoby = 6,250% (mgr Łukasz Krzyszczuk; mgr Olga Węglarz); 5) AJD – 1 osoba = 3,125% (dr Tomasz Ładoń); ASW – 1 osoba (dr Michał N. Faszczka); PAN Wrocław – 1 osoba (dr hab. Aleksander Paroń); UG – 1 osoba (dr hab. Jacek Wiewirowski, prof. UG); UJK Filia w Piotrkowie – 1 osoba (dr hab. Jacek Bonarek); UKSW – 1 osoba (ks. dr hab. Leszek Misiarczyk, prof. UKSW); UO – 1 osoba (dr Marcin Böhm); UP Kraków – 1 osoba (prof. dr hab. Marek Wilczyński); UWM – 1 osoba (dr hab. Miron Wolny). Każdy z referentów miał na swe wystąpienie 20 minut.

Jeśli chodzi o „hierarchię” naukową, to na plakacie przedstawiała się ona następująco: czterech (12,500%) profesorów tytularnych: 1) M.J. Leszka (UŁ); 2) ks. M. Szram (KUL); 3) M. Wilczyński (UP Kraków); 4) L. Wojciechowski (KUL); jedenastu (34,375%) dr hab.: 1) J. Bonarek (UJK Filia w Piotrkowie); 2) S. Bralewski (UŁ); 3) I. Łuć (UMCS); 4) Z. Nerczuk (UMK); 5) ks. L. Misiarczyk (UKSW); 6) Sz. Olszaniec (UMK); 7) A. Paroń (PAN Wrocław); 8) S. Turlej (UJ); 9) J. Wiewirowski (UG); 10) T. Wolińska (UŁ); 11) M. Wolny (UWM); ośmiu (25,000%) doktorów: 1) M. Böhm (UO); 2) M.N. Faszczka (ASW); 3) P. Filipczak (UŁ); 4) K. Kopij (UJ); 5) H. Kowalski (UMCS); 6) T. Ładoń (AJD); 7) K. Marinow (UŁ); 8) A. Palusińska (KUL); oraz dziewięć (28,125%) osób, legitymujących się tytułem zawodowym magistra: 1) N. Cichoń (UJ); 2) E. Grigoryeva (KUL); 3) K. Klusek (KUL); 4) Ł. Krzyszczuk (UWr); 5) P. Osiński (UMK); 6) Ł. Pigoński (UŁ); 7) T. Sińczak (UMK); 8) O. Węglarz (UWr); 9) M. Wierzbowski (UMK). Jednak trzy osoby z różnych względów nie przybyły do Lublina. Byli to: mgr Ł. Krzyszczuk (UWr), mgr T. Sińczak (UMK) oraz dr hab. S. Turlej (UJ). Faktycznie zatem udział w konferencji wzięło 29 osób: prof. dr hab. = 4 (13,793%); dr hab. = 10 (34,482%); dr = 8 (27,586%); mgr = 7 (24,137%). Generalnie zatem dominowali doświadczeni badacze historii starożytnej i bizantyńskiej, ponieważ również w gronie doktorów znajdowało się kilku cenionych w środowisku i doświadczonych pracowników naukowych. Taki zestaw prelegentów stwarzał niejako z definicji okazję do interesującej wymiany zdań w czasie dyskusji oficjalnych oraz tych, toczonej niejako na zapleczu konferencji.

*

Jeśli chodzi o sam przebieg lubelskiego spotkania oraz wygłoszone w czasie jego trwania prelekcje, to rzecz przedstawiała się następująco: Otwarcia konferencji w czwartek (18 maja, 8:30-8:40) dokonał ks. dr hab. P. Szczur, prof. KUL (dyrektor

Instytutu Historii Kościoła i Patrologii na Wydziale Teologii KUL) oraz dr hab. D. Słapek, prof. UMCS (kierownik Zakładu Historii Starożytnej UMCS).

Ten ostatni przewodniczył również, następującej bezpośrednio po otwarciu, sesji przedpołudniowej (8:40-13:40). W jej ramach wygłoszono 12 referatów, podzielonych na dwa bloki po sześć wystąpień każdy. Pierwszy blok (8:40-10:40) otworzył wykład dr hab. Z. Nerczuka (prof. UMK), noszący tytuł: *Dyskusja nad naturą ludzką w tzw. kregu sofistycznym w V-IV w. p.n.e.* (8:40-9:00). Następnie głos zabrał przedstawiciel Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, dr hab. M. Wolny, który mówił na temat: *Hannibal na wygnaniu – siła czy bezsilność wroga Rzymu?* (9:00-9:20). Jako trzeci prelegent głos zabrał dr M.N. Faszczka (ASW w Warszawie), którego wystąpienie nosiło tytuł: *Próba sił w walce z nobilitas? Leges Porciae i rzymska dyscyplina wojskowa okresu republikańskiego* (9:20-9:40). Kolejnym mówcą był dr T. Ładoń (AJD w Częstochowie), który starał się rozwiązać dylemat: *Siła czy bezsilność opozycji w okresie dyktatury L. Korneliusza Sulli (82-79 p.n.e.)* (9:40-10:00). Po nim zaś dr H. Kowalski (UMCS) rozważał kwestię: *Siła i bezsilność. Przemoc w życiu politycznym w Rzymie w okresie schyłku Republiki* (10:00-10:20). Wreszcie ostatni referat w tym segmencie sesji przedpołudniowej wygłosiła mgr O. Węglarz (UWr) na temat: *Bezsilność człowieka wobec siły słowa – tabu językowe i niebezpieczeństwa z nim związane w „Metamorfozach” Owidiusza* (10:20-10:40). Po tej serii referatów miała miejsce dyskusja (10:40-11:00), a następnie przerwa na kawę (11:00-11:20).

Drugi blok (11:20-13:20) rozpoczął się prelekcją prof. dr hab. L. Wojciechowskiego (KUL). Referent mówił na temat: *Waleriusz Maksymus (I w. n.e.) w kontekście rozważań o sile władzy w przekazie Andrzeja Wargockiego (XVII w.)* (11:20-11:40). Jako drugi wystąpił dr K. Kopij (UJ), analizując zagadnienie: *Fora cesarskie – wyraz siły czy bezsilności?* (11:40-12:00). Po przedstawicielu Krakowa głos zabrał reprezentant gospodarki dr hab. I. Łuć (UMCS), którego wykład dotyczył następującej kwestii: *Fenomen siły i bezsilności w relacjach między żołnierzami wojsk rzymskich* (12:00-12:20). Czwartym prelegentem był mgr P. Osiński (UMK), mówiący na temat: *Czego powinien lękać się władca? Kilka uwag na temat pisma „Ad principem ineruditum” Plutarcha z Cheronai* (12:20-12:40). Następnie głos zabrał kolejny przedstawiciel gospodarki ks. prof. dr hab. M. Szram (KUL), który przybliżył słuchaczom pewien problem teologiczny, podniesiony swego czasu przez Orygenesę, a mianowicie: *Nowotestamentalny paradoks mocnej słabości w egzegezie biblijnej Orygenesy* (12:40-13:00). Ostatnim mówcą w sesji przedpołudniowej był ks. dr hab. L. Misiarczyk (prof. UKSW). Prelegent ten podjął się analizy następującego zagadnienia: *Siła i bezsilność w relacjach chrześcijańsko-żydowskich od I do IV wieku* (13:00-13:20). Również po tej serii referatów miała miejsce dyskusja (13:20-13:40), a następnie przerwa obiadowa (13:40-15:00).

Po obiedzie rozpoczęła się sesja popołudniowa (15:00-18:00), którą miał prowadzić ks. dr hab. Piotr Szczur (prof. KUL), jednak niezaplanowane wcześniej obowiązki uniemożliwiły mu obecność na konferencji, dlatego tę część symposiumu moderował dr hab. I. Łuć (UMCS). W ramach tej sesji przewidziano osiem wystąpień, podzielonych również na dwa bloki dyskusją po czwartych referacie. Jednak z powodu nieobecności mgra T. Sińczaka (UMK), który miał przedstawić temat: *Tragedia mieszkańców Antiochii i masowe deportacje ludności w świadomości mieszkańców bliskowschodnich prowincji Cesarstwa Rzymskiego*, w pierwszej części tej sesji wygłoszono tylko trzy referaty, a pierwszym prelegentem był dr P. Filipczak (UŁ), który omówił zagadnienie: *Silni czy bezsilni? Urzędnicy rzymscy w Syrii (IV-VI w. n.e.) wobec wyzwania*

swioich czasów (15:00-15:20). Drugim referentem był także bizantynista łódzki, dr hab. S. Bralewski (prof. UŁ), który przedstawił pewien aspekt rządów arianina Walensa ujęty w tytule jako: *Sila i bezsilność cesarza Walensa, wielce gorliwego chrześcijanina, a zarazem wroga chrześcijan* (15:20-15:40). Następnie głos zabrała doktorantka gospodarzy, mgr E. Grigoryeva (KUL), która podjęła temat: *Obraz rządów sprawiedliwych w listach Grzegorza z Nazjanzu do sprawujących władzę* (15:40-16:00). Po jej wystąpieniu przewidziano w programie konferencji czas na dyskusję nad trzema powyższymi referatami (16:00-16:20) oraz, w wyniku nieobecności wspomnianego wyżej prelegenta, wygoszparowano czas na przerwę „kawową” (16:20-16:40). Drugą część sesji popołudniowej otworzył *exposé* dr hab. Sz. Olszańca (prof. UMK), na temat: *Prefekci pretorio w późnym Cesarstwie Rzymskim – granice władzy* (16:40-17:00). Następnym mówcą był prof. dr hab. M. Wilczyński (UP Kraków), który przeanalizował zagadnienie: *Romanitas Flawiusza Stylichona – droga na szczyt i droga w otchłań* (17:00-17:20). Ostatnim prelegentem sesji popołudniowej był dr hab. J. Wiewiorowski (prof. UG), mówiący na temat: *Późnorzymskie ius postliminii świadectwem „soft power” cesarstwa – studium przypadku* (17:20-17:40). Czwarty z przewidzianych w tej części sesji referentów, mgr Ł. Krzyszczuk (UWr), którego tytuł wystąpienia brzmiał: *Bezsilni zmarli czy olbrzymy? Hieronimowa interpretacja hebrajskich refo'im*, nie przybył niestety do Lublina. Również po tych trzech wykładach nastąpiła dyskusja (17:40-18:00), która zamknęła pierwszy dzień lubelskiej konferencji. Nieobecność dwóch młodych badaczy, mgra T. Sińczaka (UMK) i mgra Ł. Krzyszczuk (UWr), skróciła nieco przewidziane programem obrady sesji popołudniowej, jednak z drugiej strony dało to więcej czasu na rozmowy kularowe, które w przypadku tego typu konferencji mają swój głęboki sens i stanowią dużą, choć niewymierną wartość dodaną.

Drugi dzień lubelskiej konferencji starożytniczej (piątek, 19 maja) wypełniła tylko sesja przedpołudniowa (8:40-13:30), którą moderował dr hab. Piotr Kochanek (prof. KUL). Z przewidzianych programem dwunastu referatów przedstawiono jedenaście, ponieważ dr hab. S. Turlej (UJ), który zapowiedział wykład na temat *Bizancjum i Ostrogoci za rządów Amalasynty w relacji Prokopiusza z Cezarei*, nie przybył do Lublina. Z drugiej zaś strony, ponieważ dr M. Böhm (UO), którego wystąpienie miało zamykać lubelską konferencję, co wynikało z przyjętego przez organizatorów chronologicznego klucza zaszeregowania poszczególnych referatów w ramach programu konferencji, musiał przed południem opuścić Lublin, zatem jego *exposé* zostało przedstawione jako pierwsza prelekcja w drugim dniu obrad. Dr M. Böhm mówił na temat: *Normanowie w dziełach Geralda z Walii a świat bizantyński* (8:40-9:00). Po nim swój referat (*Leon i Aspar, konflikt o władzę w kontekście wschodniorzymskiej polityki zagranicznej* – 9:00-9:20) przedstawił mgr Ł. Pigoński (UŁ). Trzecim prelegentem była mgr Natalia Cichoń (UJ). Tytuł jej wystąpienia brzmiał: *Drakoncjusz w więzieniu: sila poezji przeciwko sile władzy* (9:20-9:40). Kolejnym referentem był mgr Kacper Klusek (KUL), którego wystąpienie bazowało na *Moraliach* papieża Grzegorza I i nosiło tytuł: *Problematyka sprawowania władzy w świetle „Moraliiów” Grzegorza Wielkiego* (9:40-10:00). Piątym mówcą był prof. dr hab. M.J. Leszka (UŁ). Przedstawił on pewien aspekt panowania Fokasa, ujęty w następującą formułę: *Opór społeczeństwa bizantyńskiego wobec złego władcy. Przypadek Fokasa* (10:00-10:20). Następnie głos zabrała dr hab. T. Wolińska (prof. UŁ), wygłaszając prelekcję na temat: *Sila i bezsilność władzy. Cesarz Konstantyn V contra mnich Stefan* (10:20-10:40). Temu samemu władcy poświęcony był także siódmy referat omawianej sesji, a mianowicie wystąpienie dr A. Palusińskiej (KUL), która

podjęła kwestię: *Sila argumentów ikonoklastycznych cesarza Konstantyna V* (10:40-11:00). Podsumowaniem tej części sesji były dyskusja (11:00-11:20), którą kontynuowano również w czasie przerwy na kawę (11:20-11:40). Pierwszym prelegentem po przerwie był dr K. Marinow (UŁ), analizujący kwestię: *Patrząc na przemoc. Postawa, odczucia i bezsilność człowieka wobec okropności wojny w świetle retoryki okresu średniobizantyńskiego* (11:40-12:00). Z kolei dr hab. J. Bonarek (prof. UJK) wystąpił z referatem na temat: *Jan Tzimiskes i Światosław – zwycięzca i zwyciężony* (12:00-12:20). Jako trzeci po przerwie głos zabrał dr hab. A. Paroń (PAN Wrocław) w kwestii: *Bizantynizacja Pieczyngów czyli wybielanie Etiopa* (12:20-12:40). Wreszcie ostatnie wystąpienie, które jednocześnie zamykało całą konferencję, przypadło w udziale magistrowi Mateuszowi Wierzbowskiemu (UMK). Tytuł jego wywodów brzmiał: *Przemoc cesarzy bizantyńskich w XII wieku. Legitymizowane czy nielegitymizowane działania?* (12:40-13:00). Także i tę część sesji domknęła ożywiona dyskusja (13:00-13:30), zakończona krótkim podsumowaniem całej konferencji, którego dokonał moderator tejsze sesji.

Lubelska konferencja starożytnicza zgromadziła z jednej strony znanych i cenionych polskich badaczy antyku oraz dziejów Bizancjum, którzy poziomem swych wystąpień nie zawiedli oczekiwań, z drugiej zaś przybyło do Lublina kilkoro doktorantów, których referaty należy uznać także za w pełni udane. Ludzie ci, jeśli tzw. życie nie pokieruje inaczej ich losami, mogą w przyszłości stać się starożytnikami dużego formatu, czego też wypada im serdecznie życzyć.

Należy również podkreślić, że niemałe znaczenie dla klimatu lubelskiego spotkania miało samo miejsce obrad, czyli będący własnością Caritas Archidiecezji Lubelskiej „Dom Spotkania” w Dąbrowicy. Zapewnił on bowiem jego uczestnikom moment wyciszenia oraz bliskość wiosennej przyrody. Niepodważalnym atutem tego miejsca była również, a może przede wszystkim gościnność gospodarzy, czy raczej gospodyń, połączona z bardzo dobrą kuchnią. W tym sensie „Dom Spotkania” w Dąbrowicy można uznać za jedno z tych miejsc, które mają wszelkie dane po temu, aby je reklamować jako znakomita wręcz baza dla organizowania konferencji naukowych, obliczonych na kilkadziesiąt osób.

Piotr Kochanek – Lublin, KUL

10. BIBLIA W INTERPRETACJI I EGZEGEZIE (IV Międzynarodowa Konferencja Biblijna, Ostrów Wielkopolski, 24-25 V 2017)

W dniach 24-25 V 2017 r. w Ośrodku Badań nad Historią i Kulturą Żydów z Południowej Wielkopolski Uniwersytetu Wrocławskiego w Ostrowie Wielkopolskim odbyła się IV Międzynarodowa Konferencja Biblijna pt. *Biblia w interpretacji i egzegezie*. Jej organizatorem był Instytut Studiów Klasycznych, Śródziemnomorskich i Orientalnych UW r oraz Pracownia Starożytnego Bliskiego Wschodu i Tradycji Biblijnej UW r. Obrady odbywały się w Forum Synagoga (ul. Raszkowska 21), a uczestniczyli w nich filologowie klasyczni, patrologowie i bibliści, którzy przybyli z zagranicy oraz z różnych ośrodków naukowych w Polsce. Dużą grupę słuchaczy stanowiła też ostrowska młodzież, jak i przedstawiciele duchowieństwa diecezji kaliskiej oraz wszyscy, którym

tematyka biblijno-patrystyczna jest bliska. W programie konferencji przewidziano 26 dwudziestominutowych referatów, z których wygłoszono 25.

Obrady rozpoczynające się 24 maja o godz. 11.00 poprzedziło krótkie przemówienie dra Krzysztofa Morty – Kierownika Pracowni Starożytnego Bliskiego Wschodu i Tradycji Biblijnej oraz dr Magdaleny Jóźwiak – sekretarza konferencji, która odczytała list Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego. JM. prof. dr hab. Adam Jezierski skierował do organizatorów i prelegentów list, w którym gratulował już czwartej takiej konferencji, życząc także owocnych obrad.

Na wstępie dr K. Morta przywitał gości przybyłych z ośrodków zagranicznych oraz skierował słowa powitania do przedstawicieli ośrodków akademickich przybyłych z Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Uniwersytetu Szczecińskiego, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu Opolskiego, Ewangelikalnej Wyższej Szkoły Teologicznej we Wrocławiu, Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku Białej, Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu i Uniwersytetu Wrocławskiego. Rozpoczęcie konferencji od strony artystycznej wzbogacił program przygotowany przez studentki z PWT we Wrocławiu: p. Magdalenę Dul (gitara), p. Karolinę Napieralską (piano) i p. Roksanę Nawrocką (solistka).

Po uroczystym otwarciu konferencji o godz. 10.20 rozpoczął się wykład inauguracyjny, który wygłosił prof. dr hab. Michał Wojciechowski (UWM) pt. „*Komentarz do Apokalipsy*” *Ekumeniusza na tle egzegezy patrystycznej*. Po nim, o godz. 11.00, rozpoczęły się obrady I sesji trwające do godz. 12.15. W tej sesji pierwszy referat pt. *Kosmologiczne i antropologiczne wątki egzegezy patrystycznej Rz 8, 18-22* przedstawił o. dr hab. Mieczysław Paczkowski OFM, prof. UMK (UMK w Toruniu). Po nim wystąpił dr Sebastian Smolarz (EWST we Wrocławiu) referując temat: *Ofiary עלה וקרבן w Leviticus. Rozważania z pogranicza translatoryki, kościelnych tradycji oraz biblijnego znaczenia*. Trzecim referentem w tej sesji był dr hab. Lubomir Hampl (ATH w Bielsku Białej), który zaprezentował temat: *Czeskie i polskie tłumaczenia przedstawicieli świata awifauny w Piśmie Świętym na przykładzie hebr. nazwy תרנגול*. Po dyskusji w tej sesji odbyła się krótka przerwa kawowa.

W drugiej sesji z prelekcją wystąpił jako pierwszy ks. prof. dr hab. Norbert Widok (UO): *List do Rzymian w „Katechezach” Cyryla Jerozolimskiego. Sposoby wykorzystania i interpretacji*. Kolejną prelegentką była dr Marta Przyszychowska (UW), która zreferowała temat pt. *Czy szatan będzie zbawiony? Flp 2, 9-11 w interpretacji Grzegorza z Nyssy*. Jako ostatni w tej sesji zabrał głos ks. dr Mirosław Mejzner (UKSW) prezentując wykład: *1Kor 15, 50 w ogniu egzegetycznego sporu pisarzy kościelnych z gnostykami*. Po tych wykładach odbyła się krótka dyskusja, a następnie była przerwa obiadowa.

Sesja popołudniowa rozpoczęła się o godz. 14.45. Pierwszy z prelegentów – ks. dr Daniel Dzikiewicz (WSD, Vilnius, Lithuania) – wystąpił z wykładem pt. *Znaczenie czasownika κατασκήνωω w nowotestamentalnych przypowieściach o ziarnie gorczycy*. Po nim dr Sławomir Torbus (EWST we Wrocławiu) omówił zagadnienie: *Semityzmy w grece Nowego Testamentu według Jeana Carmignaca*. Następnie dr Piotr Goniszewski (USz) zaprezentował temat pt. *Mt 26, 26-29 w hebrajskiej wersji Ewangelii wg św. Mateusza (Shem Tob)*. Po tej sesji odbyła się tematyczna dyskusja.

W II popołudniowej sesji konferencji biblijnej wysłuchaliśmy trzech kolejnych referatów. Pierwszym prelegentem był ks. dr hab. Janusz Królikowski, prof. UPJPII

(UPJP II, WT w Tarnowie), który wygłosił odczyt pt. *Biblijne podstawy europejskiej kultury politycznej*. Następnie ks. dr Andrzej Dudek (UPJPII w Krakowie) zaprezentował temat: *Liturgiczna interpretacja Pisma Świętego i jej problemy*. Po nim wystąpił mgr Stanisław Jazdanowki (UWr) z wykładem: *Współczesna teoria literatury a bibliistyka*. Po tych trzech wykładach był czas na dyskusję.

W ostatniej sesji pierwszego dnia obrad organizatorzy przewidzieli także trzy wykłady. Jako pierwszy z wykładem pt. *Człowiek pomiędzy pierwszymi narodzinami a drugą śmiercią w teologii wspólnoty św. Jana* wystąpił ks. dr hab. Jan Klinkowski, prof. PWT (PWT we Wrocławiu). Następnie s. dr Joanna Nowińska SM (Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy w Krakowie / UPJPII Kraków) omówiła następujące zagadnienie: *Na skrzyżowaniu wiedzy, relacji i emocji – semantyka terminu οἶδα w oparciu o przykłady z Apokalipsy św. Jana*. Jako ostatnia tego dnia wystąpiła dr Anna Rambiert-Kwaśniewska (PWT we Wrocławiu): „*Córki syjońskie*” (Iz 3, 16-24). *Błyskotliwy przykład „ekwiwalencji dynamicznej” czy dowód na istnienie hebrajskiej Vorlage LXX?* Po tych referatach miała miejsce dyskusja tematyczna, a obrady pierwszego dnia zakończono o godz. 18.30.

Drugiego dnia obrad, które rozpoczęły się o godz. 7.30, wysłuchaliśmy w pierwszej sesji czterech wykładów w języku angielskim. Jako pierwszy wystąpił z odczytem Jiří Šubr, Ph.D. (Palacký University Olomouc, Republika Czeska) pt. „*Narrator doctus*” in *Jerome’s Lives of the hermit saints*. Po nim wystąpiła dr. Katarína Karabová (Trnavská Univerzita v Trnave, Słowacja) z tematem: *The bases of St. Bede the Venerable’s Exegesis*. Kolejnym referentem w tej sesji był Asst. Prof. Florin Leonte (Palacký University Olomouc, Republika Czeska), który mówił nt.: *Biblical Models in Byzantine Imperial Rhetoric*. Ostatni prelegent w sesji angielskojęzycznej mgr. Jozef Kordoš, Ph.D. (Trnavská Univerzita v Trnave, Słowacja) zaprezentował temat: „*Tyrnavia crescens*” – *the Biblical imagery in the 18th century Jesuit panegyric*. Po tych czterech referatach odbyła się dyskusja.

Tego dnia w II przedpołudniowej sesji konferencji biblijnej wystąpili następujący prelegenci: dr Magdalena Józwiak (PWT we Wrocławiu / UWr), która wygłosiła referat pt. „*Komentarz do Księgi Rodzaju*” św. Hieronima oraz dr Krzysztof Morta (UWr), przedstawiający zagadnienie: *Lamia, złowrogi demon w Hieronimowym przekładzie Biblii*. Po tych dwóch prelekcjach była krótka dyskusja, a następnie przerwa kawowa.

O godz. 10.30 rozpoczęła się ostatnia sesja IV Międzynarodowej Konferencji Biblijnej. Jako pierwszy referat wygłosił dr Stanisław Ciupka (ATH w Bielsku Białym) pt. *Ojcowie Kościoła komentują Pismo Święte – fragmenty Ewangelii św. Marka*. Po nim wystąpiła mgr Paulina Nicko-Stępień (PWT we Wrocławiu) z odczytem: „*Słowom od słowa przelożył, nic nie przydawając ani ujmując*”. *O koncepcji i metodzie przekładu Nowego Testamentu Jakuba Wujka*. Jako ostatni mgr Maciej H. Dąbrowski (PWT we Wrocławiu), zreferował problem: *Bible Translations and Liturgical Use. On Example of Gospel of John*. Po tych referatach była krótka dyskusja.

Na koniec zabrał głos dr K. Morta, który podsumował konferencję i podziękował wszystkim uczestnikom, a zwłaszcza prelegentom za podjęcie trudu badawczego, jednocześnie zapraszając na jubileuszową – V Międzynarodową Konferencję Biblijną, która będzie miała miejsce w maju 2018 roku.

11. DOROCZNE SPOTKANIE KANADYJSKIEGO STOWARZYSZENIA STUDIÓW PATRYSTYCZNYCH (Toronto, Ryerson University, 28-30 V 2017)

W dniach od 28-30 V 2017 roku miało miejsce doroczne spotkanie Kanadyjskiego Stowarzyszenia Studiów Patrystycznych (Association Canadienne des Études Patristiques – ACÉP). Odbyło się ono w Toronto na Ryerson University w czasie Kongresu Nauk Humanistycznych (27 maja - 2 czerwca 2017). Trzydniowe obrady odbywały się na terenie kampusu uniwersyteckiego w budynku Wiktorii (285 Victoria Street, sala nr 210).

Zjazd patrologów rozpoczął się od spotkania sprawozdawczego Association Canadienne des Études Patristiques i posiedzenia prezydium stowarzyszenia (godz. 11.30-13.00). O godz. 13.00 uroczystego otwarcia konferencji dokonał Lincoln Blumell z Brigham Young University – Prezes Association Canadienne des Études Patristiques.

Po słowach powitania rozpoczęła się pierwsza sesja naukowa, zatytułowana *Book Review I* (godz. 13.15-14.15), w czasie której Olivier Dufault z Münchner Zentrum für Antike Welten zaprezentował publikację: Titus de Bostra, *Contre les manichéens*, ed. P.-H. Poitier – A. Roman – T. Schmidt, Corpus Christianorum in Translation 21, Turnhout 2015. Zaprezentowany przekład w języku francuskim oparty został na wydaniu krytycznym opublikowanym w serii *Chorpus Christianorum Series Graeca* 82, Turnhout 2013. Napisany przez Tytusa z Bostry w między 363 a 364 rokiem traktat *Przeciw Manichejczykom* jest najobszerniejszym chrześcijańskim pismem odrzucającym manicheizm. Podzielony jest na dwie części (w pierwszej autor przytacza argumenty racjonalne za odrzuceniem manicheizmu, a w drugiej argumenty biblijne). Wyróżnia się bogactwem dokumentacji źródłowej (Tytus przytacza ok. 150 „cytatów manichejskich”). Tekst traktatu zachowany został w języku greckim i w wersji syryjskiej z końca IV lub początku V wieku. Traktat ten ma istotne znaczenie dla poznania historii wczesnochrześcijańskiej i manicheizmu. Przekładu dokonali: Paul-Hubert Poirier – profesor historii starożytnego chrześcijaństwa na Université Laval (Québec), Agathe Roman – doktor literatury greckiej (Montreal) oraz Thomas S. Schmidt – profesor języka i literatury greckiej na Université de Fribourg (Szwajcaria).

W czasie drugiej sesji (godz. 14.15-14.45), której przewodniczył Lincoln Blumell (Brigham Young University) został wygłoszony tylko jeden referat: Gerald Ens (McMaster University), *Loving to Know: Augustine's Epistemology in Book XV of The Trinity*. W referacie autor odwołał się do treści XV księgi dzieła Augustyna *O Trójcy Świętej*, której treść jest najbardziej znaną próbą poznania Boga. Dochodzi do wniosku, że najistotniejszym elementem metody poznania Trójjedyne Boga jest praktyka miłości bliźniego i miłości Boga. Ponadto prelegent akcentował rolę XV księgi w całym dziele *De Trinitate*. Po wygłoszeniu referatu została ogłoszona przerwa do godziny 15.00.

Po przerwie rozpoczęła się trzecia sesja (godz. 15.00-16.00), której przewodniczył Robert Kennedy (Saint Francis Xavier University). Została ona zatytułowana „*De Trinitate*” revisited, a w czasie jej trwania wygłoszono dwa referaty: 1) Zacharie Klassen (McMaster University), *Divine Equality And The Embodied Image of Glory: The Ascension of Christ in Augustine's „De Trinitate”*; 2) Wendy E. Helleman

(University of Jos), *Predication according to Substance and Relation: The Argument in Augustine's „De Trinitate” 6.1.1 - 7.2.3*. W pierwszym referacie autor poruszył zagadnienie Wniebowstąpienia Chrystusa obecne w *De Trinitate* św. Augustyna. Na wstępie zaznaczył, że opracowania dotyczące Wniebowstąpienia na ogół ogólnie odnoszą się do spuścizny Doktora Łaski i z tego względu problem ten test słabo przebadany w poszczególnych jego pismach. Analiza tematu Wniebowstąpienia na kartach *De Trinitate* prowadzi do wniosku, że fakt Wniebowstąpienia ułatwił Augustynowi stwierdzenie absolutnej równości Ojca i Syna. Ponadto fizyczne Wniebowstąpienie Chrystusa jest dla Augustyna inspiracją do nakreślenia drogi człowieka ku Bogu, której punktem końcowym jest osiągnięcie chwały nieba. W swym wystąpieniu prelegent odniósł się też krytycznie do tez zawartych w pracach Douglasa Farrowa, który twierdził, że Augustyn nie doceniał roli człowieczeństwa Chrystusa we Wniebowstąpieniu. Z kolei w drugim referacie autorka – odwołując się do VI i VII księgi *De Trinitate* – porusza problem argumentacji św. Augustyna na temat mądrości jako atrybutu Boga „według substancji”. W swych rozważaniach odwołuje się do badań przeprowadzonych przez Michela Barnes'a i Lewisa Ayresa na temat tożsamości przeciwników i zwolenników wiary nicejskiej, o których Augustyn mówi w *De Trinitate* (VI 1, 1). Wykazuje pewne braki w pracy L. Ayresa i proponuje sięgnięcie po nowe wskazówki, które – być może – pomogą rozwiązać nierozstrzygnięte kwestie.

Czwartej – ostatniej – sesji (godz. 16.00-17.45) pierwszego dnia obrad przewodniczyła Maria Dasios (University of Toronto). Sesja ta została zatytułowana przez organizatorów *Tropes (and their afterlives)*, a w czasie jej trwania zostały wygłoszone trzy referaty: 1) John Gavin (College of the Holy Cross), *Sundials and Shadows: An Analysis of an Origenian Analogy*; 2) Don Springer (McMaster Divinity College), *On the other Hand... A Re-evaluation of Irenaeus' favourite Trinitarian Motif*; 3) Emily Laflèche (University of Ottawa), *Marriage of the Soul and Union in the Bridal Chamber: The Function of Nuptial Imagery in Coptic Valentinian Literature*. W pierwszym referacie autor zaznaczył, że Orygenes z Aleksandrii w piśmie *O modlitwie (De oratione)*, dla przekazania niektórych treści posługuje się obrazem światła. W 17. rozdziale tegoż dzieła znajduje się skomplikowana analogia, w której Orygenes odnosi się do: 1) oddziaływania światła słonecznego na zegar słoneczny; 2) powstawania cienia; 1a) ludzkiej recepcji darów duchowych; 2a) powstawania efemerycznej materii boskiej. Autor omówił w jaki sposób Orygenes akomodował motywy platońskie stwarzając oryginalny zestaw obrazów pomagających odpowiedzieć na fundamentalne pytanie związane z modlitwą chrześcijańską, a którym jest arbitralne, a nawet – w rozumieniu ludzkim – niesprawiedliwe reagowanie Boga na zanoszone przez ludzi do Niego modlitwy. Po tym referacie nastąpiła krótka, piętnastominutowa przerwa (godz. 16.30-16.45), po której wygłoszono kolejne dwa referaty. Drugie w tej sesji wystąpienie dotyczyło trynitologii św. Ireneusza z Lyonu. W swym wystąpieniu prelegent skupił się na rozumieniu pojęcia „ręce Boga”, podkreślając, że w trynitologii św. Ireneusza ma ono ważne znaczenie, jednak – w dotychczasowych badaniach – motyw „rąk Boga” na ogół był przeceniany, co miało poważne konsekwencje teologiczne. Zauważył, że przypisywanie temu motywowi nadmiernego znaczenia doprowadziło do wiązania trynitologii przede wszystkim z protologią, a w gruncie rzeczy należy ją bardziej wiązać z soteriologią. W ostatnim referacie prelegentka przeprowadziła analizę fragmentów koptyjskich pism walentyniańskich (*Traktatu trójdzielnego* 122, 12-32; *Egzegezy o duszy* 131, 13 - 132, 27 i *Ewangelii Filipa* 65, 1-26), w których jest

mowa o zjednoczeniu duszy z boskością. Zjednoczenie to opisywane jest za pomocą porównań i obrazów zaczerpniętych ze związku oblubienicy z oblubieńcem. Jest ono tak ściśle, jak zjednoczenie małżonków, jakie dokonuje się w komnacie małżeńskiej. Autorka dokonuje porównania obrazów obecnych w *Traktacie trójdzielny* i *Egzegezie o duszy* z obrazami obecnymi w *Ewangelii Filipa*, aby ustalić ich wpływ i wzajemne powiązania w literaturze walentyniańskiej.

W drugim dniu spotkania (29 maja) obrady rozpoczęto o godz. 9.30. Pierwsza sesja (piąta w czasie konferencji) była zatytułowana *The long shadow of Rome? Consolation, Apologetics, and Polemics* (godz. 9.30-10.30). W czasie tej sesji organizatorzy zaplanowali dwa referaty: 1) Danielle Baillargeon (University of Toronto), *Grief and Consolation in the writings of Jerome and Gregory of Nyssa*; 2) Zahia Amara (Université de Monastir), *Quand Arnobe de Sicca lance son offensive contre les dieux de Rome: „Aduersus Nationes”, IV*. W pierwszym referacie, na podstawie pism konsolacyjnych Hieronima i Grzegorza z Nyssy, został poruszony problem smutku i pocieszenia. Natomiast w drugim jest mowa o odparciu przez Arnobiusza z Sikka zarzutu o bezbożność, kierowanego przez pogan pod adresem chrześcijan. Autor ten nie tylko kwestionuje istnienie bóstw pogańskich, lecz także zachęca pogan do prześledzenia ich pochodzenia i czynów, co powinno ich doprowadzić do zrozumienia błędu bałwochwalstwa, że czczą fałszywych bogów. Ostatecznie Arnobiusz oskarża pogan o bezbożność i usprawiedliwia chrześcijan, którzy czczą prawdziwego Boga. Po drugim referacie miała miejsce krótka przerwa kawowa (godz. 10.30-10.45).

Po przerwie wznowiono obrady rozpoczynając drugą sesję tego dnia (szóstą w czasie konferencji), która została zatytułowana *Patristic legacies: Adaptation and citation in and beyond the Patristic era* (godz. 10.45-11.45). Również w czasie tej sesji zostały wygłoszone dwa referaty: 1) Miriam DeCock (McMaster University), *The Raising of Lazarus in Alexandrian and Antiochene Exegesis*; 2) Gaëlle Rioual (Université Laval / Université de Fribourg), *„Inspiré était le Syrien et éloquent, le Phénicien; mais le Cappadocien est les deux et plus que les deux”: l’admiration des Byzantins pour Grégoire de Nazianze*. W pierwszym referacie została przedstawiona egzegeza sceny wskrzeszenia Łazarza (J 11) zaproponowana przez czterech autorów starożytnych: dwóch przedstawicieli szkoły aleksandryjskiej (Orygenes i Cyryl Aleksandryjski) oraz dwóch przedstawicieli szkoły antiocheńskiej (Jan Chryzostom i Teodor z Mopsuestii). W drugim natomiast autorka przedstawiła wyrazy szacunku i podziwu dla postaci i twórczości Grzegorza z Nazjanzu (nazwanego Teologiem), obecne w kulturze bizantyńskiej, i ukazuje jak były one ubogacane przez pisarzy bizantyńskich, zwłaszcza w X w. Po tym referacie miała miejsce przerwa obiadowa, trwająca do godz. 14.00.

Po obiedzie odbyło się walne zebranie Association Canadienne des Études Patristiques. Trwało ono półtorej godziny (godz. 14.00-15.30). Po zakończeniu zebrania miała miejsce krótka przerwa kawowa (godz. 15.30-15.45), a po niej wznowiono obrady. Pierwsza sesja popołudniowa (siódma w czasie konferencji) została przez organizatorów zatytułowana (*Irresistible*) *Augustine* (godz. 15.45-16.45). Sesję tę prowadziła Wendy E. Helleman, a w czasie jej trwania, podobnie jak poprzednio, wygłoszono dwa referaty: 1) Jimmy Chan (University of Toronto), *Augustine’s Theology of Peace from Book XIX of De Civitate Dei: A Call for Love, Faith and Hope*; 2) Robert P. Kennedy (Saint Francis Xavier University), *Augustine on Irresistible Grace*. W pierwszym, na podstawie XIX księgi *De civitate Dei*, została ukazana teologia

pokoju św. Augustyna, który podkreślał, że jest on realizowany przez ludzi w wielu wymiarach egzystencji: wewnętrzny pokój człowieka oraz pokój zewnętrzny w rodzinie i w kontekście społecznym oraz politycznym. Augustyn mówił też o wiecznym pokoju. Natomiast w drugim referacie został poruszony problem implikacji późnej nauki św. Augustyna na temat łaski, co pozwoliło ukazać Augustyńskie rozumienie ludzkiej wolności. Po referatach miał miejsce uroczysty bankiet.

W ostatnim dniu konferencji (30 maja) obrady rozpoczęto o godz. 9.00. Pierwszą sesję (ósmą w czasie konferencji) organizatorzy zatytułowali *Coptic Studies I* (godz. 9.00-10.30). Sesji tej przewodniczył Lincoln H. Blumell z Brigham Young University. W czasie tej sesji zostały wygłoszone trzy referaty: 1) Lincoln H. Blumell (Brigham Young University), *An Amulet for Virginité in Marriage? A Coptic Witness to the Practice of „Spiritual Marriage” from Late Antique Egypt*; 2) Bishoy Dawood (University of St. Michael's College), *Early Coptic Monasticisms and Their Eco-Theologies*; 3) Eric Crégheur (Université d'Ottawa), *La version copte du sermon pseudo-éphrémien: In pulcherrimum Iosephum*. W pierwszym referacie była mowa o niewielkim papirusie koptyjskim przechowywany w The Rosicrucian Egyptian Museum w San Jose (Kalifornia), który autor referatu tłumaczył i przygotowywał do publikacji. Na podstawie treści papirusu autor usiłuje wykazać, że jest to amulet mający zapewnić pomoc w zachowaniu dziewictwa i czystości w małżeństwie. Konkluduje, że amulet ten jest ważny dla potwierdzenia praktyki „małżeństwa duchowego” w późnej starożytności. W drugim natomiast autor przedstawia panoramę literatury wczesnego monastycyzmu koptyjskiego (głównie z IV-VI w.) związanej z postrzeganiem odniesienia człowieka zarówno do kosmosu, jak i do najbliższego otoczenia. Autor treści te nazywa „eko-teologią” i wskazuje, że teologiczne odpowiedzi na kryzys ekologiczny można odnaleźć w starożytnych tekstach koptyjskich powstałych w środowiskach monastycznych. W ostatnim zaś referacie autor mówił o projekcie naukowym związanym z krytycznym wydaniem i przekładem koptyjskiej wersji mowy przypisywanej Efremoni na temat patriarchy Józefa (*In pulcherrimum Iosephum*). Po przedstawieniu tradycji oraz starożytnej literatury na temat patriarchy Józefa (zarówno żydowskiej, jak i chrześcijańskiej) autor skupił się na samej mowie ukazując jej plan, charakter oryginalnej wersji greckiej oraz licznych starożytnych przekładów na język łaciński, armeński, gruziński, arabski, słowiański i koptyjski. Omówił też kluczowe cechy koptyjskiej wersji kazania. Po tym referacie miała miejsce przerwa kawowa (godz. 10.30-10.45).

Kolejna sesja tego dnia (dziewiąta w czasie konferencji) była kontynuacją sesji poprzedniej i nosiła taki sam tytuł: *Coptic Studies II* (godz. 10.45-12.15). Sesję tę prowadził, podobnie jak poprzednią, Lincoln H. Blumell z Brigham Young University. W czasie jej trwania również wygłoszono trzy referaty: 1) Ihab Khalil (Independent Scholar), *„I am the bride and the bridegroom”: The Social Context of the Divine Feminine in Egyptian „Gnosticism”*; 2) Michael Kaler (University of Toronto – Mississauga), *„Sitting on Top of the World”: Thinking about the highest heavens in ascension apocalypses, gnostic and otherwise*; 3) Hind Salah El-Din Somida Awad (Cairo University), *The Shepherd of the Exodus Chapel at El-Bagawat: An interpretation*. W pierwszym prelegent, na podstawie kilku źródeł – w tym tekstów mitologicznych, dokumentów papirusowych i instrukcji demotycznych – autor rozważył kontekst społeczny mitów egipskich w ich relacjach z rzymskim Egiptem, szczególnie uwypuklając rolę kobiety w społeczeństwie egipskim i boskiej kobiecości obecnej zarówno w mito-

logii gnostyckiej, jak i w starożytnych mitach egipskich. Dzięki temu starał się lepiej zrozumieć egipski „gnostycyzm”. Drugi referat został poświęcony przede wszystkim gnostyckiej *Apokalipsie św. Pawła* (z V kodeksu z Nag Hammadi), odbiegającej swą treścią od innych pism tego gatunku, którą autor porównuje z zawartością gnostyckiej (i nie tylko) literatury apokaliptycznej. W trzecim referacie autor mówił na temat malarstwa Kaplicy Wyjścia w nekropolii El-Bagawat w Kharga Oasis, które jest uważane za jeden z najważniejszych przykładów wczesnej sztuki chrześcijańskiej w Egipcie. Skupił się na symbolice obrazu Pasterza i ukazał jego rolę i związek z innymi obrazami. Po ostatnim referacie nastąpiła przerwa obiadowa (godz. 12.15-14.00).

O godz. 14.00 wznowiono obrady. Pierwsza sesja popołudniowa (dziesiąta w czasie konferencji) została zatytułowana *Book Review II* (godz. 14.00-15.00; pierwsza sesja tego typu miała miejsce w pierwszym dniu obrad) a przewodniczył jej Steven Muir z Concordia University College of Alberta. W czasie tej sesji Robert Kennedy z Saint Francis Xavier University zaprezentował książkę: George Bevan, *The New Judas: The Case of Nestorius in Ecclesiastical Politics, 428-451 CE*. W omawianej monografii autor dokonuje nowego opisu życia Nestoriusza, sporu teologicznego, w który zaangażował się, a także najważniejszych interwencji dworu cesarskiego w politykę kościelną w czasie między soborem w Efezie a soborem w Chalcedonie. Szeroko korzystając ze źródeł mówi nie tylko na temat nauczania Nestoriusza, lecz także postawy cesarza Teodozjusza II i Cyryla Aleksandryjskiego. Po prezentacji książki miała miejsce przerwa kawowa (godz. 15.00-15.15), a po niej rozpoczęto drugą sesję popołudniową (jedenastą w czasie konferencji) – ostatnią w czasie spotkania, zatytułowaną „*The old made new*”: *Contemporary frames for ancient Christian contexts* (godz. 15.15-16.15). W ramach tej, zamykającej konferencję sesji, wygłoszono dwa referaty: 1) Sid D. Sudiagal (McMaster Divinity College), *When Religion and Psychology Collide: Examining the Donatist Controversy in light of Disgust Psychology*; 2) Danielle Baillargeon (University of Toronto), *Praxis of a Roman Matron: An Analysis of the „Passio Perpetuae et Felicitatis” using the concept of Habitus*. W pierwszym prelegent omówił czynniki psychologiczne, które odegrały istotną rolę w sporach donatystycznych. Posługując się metodami właściwymi psychologii zbadał podziały religijne, które ostatecznie doprowadziły do użycia przemocy werbalnej i fizycznej przez zwalczające się grupy. Natomiast w drugim autor, opierając się na koncepcji *habitus* P. Bourdieu, analizuje fragmenty *Passio Perpetuae et Felicitatis* i bada *habitus* Perpetuy: dom rodzinny, więzienie i arena, na której poniosła śmierć. Przeanalizował też ewolucję *habitus*, jaka się dokonała w jej przejściu od rzymskiej matrony do chrześcijańskiej męczennicy.

Z powyższego zestawienia wynika, że w czasie trzydniowych obrad odbyło się jedenaście krótkich sesji naukowych (obejmujących od jednej do trzech prelekcji), w czasie których wygłoszono łącznie 20 półgodzinnych referatów oraz omówiono dwie publikacje naukowe. Spotkanie Association Canadienne des Études Patristiques służyło nie tylko zaprezentowaniu osiągnięć naukowych kanadyjskich patrologów, lecz także poznaniu nowych trendów w badaniach dotyczących starożytności.

12. TEODORA LEKTORA *HISTORIA KOŚCIOŁA:* GATUNEK, TRADYCJA, TEKST (Kraków, UP KEN, 1-2 VI 2017)

W czwartek i piątek, 1-2 VI 2017, na Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (ul. Podchorążych 2: III piętro, sala 337) odbyła się konferencja naukowa poświęcona zachowanej tylko we fragmentach *Historii Kościoła* Teodora Lektora. Pełny tytuł tego spotkania widnieje wyżej. Pomysłodawcą i organizatorem przedmiotowej konferencji był prof. dr hab. Marek Wilczyński, kierownik Katedry Historii Starożytnej w Instytucie Historii i Archiwistyki, działającym na Wydziale Humanistycznym wyżej wspomnianego uniwersytetu.

W konferencji wzięli udział przedstawiciele pięciu polskich ośrodków uniwersyteckich, którzy reprezentowali siedem instytucji naukowo-badawczych: 1) Muzeum Narodowe w Krakowie – 1 osoba (dr Kamila Twardowska); 2) Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – 3 osoby (dr hab. Anna Kotłowska, prof. dr hab. Jan Prostko-Prostyński, dr Łukasz Różycki); 3) Uniwersytet Jagielloński – 2 osoby (prof. dr hab. Maciej Salamon, dr hab. Michał Stachura); 4) Uniwersytet Łódzki – 2 osoby (dr Andrzej Kompa, prof. dr hab. Mirosław J. Leszka); 5) Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie – 2 osoby (dr Adrian Szopa, prof. dr hab. M. Wilczyński); 6) Uniwersytet Warszawski – 1 osoba (dr Stanisław Adamiak); 7) Uniwersytet w Białymstoku – 2 osoby (dr hab. Rafał Kosiński, prof. UwB oraz dr hab. Robert Suski). W sumie czynny udział w konferencji wzięło 12-stu badaczy, którzy wygłosili 12 referatów, przy czym dr hab. R. Kosiński miał aż dwa wystąpienia, natomiast dr hab. A. Kotłowska i dr Ł. Różycki przybyli do Krakowa z jedną, wspólną prelekcją. Na każdy wykład organizatorzy przewidzieli 30 minut.

Spotkanie rozpoczęło się w czwartek (1 czerwca) o godz. 14:00 oficjalnym otwarciem, którego dokonał prof. dr hab. M. Wilczyński i dr hab. R. Kosiński. Bezpośrednio po tym akcie formalnym rozpoczął się tzw. *Panel 1 – Gatunek*. Pierwszym prelegentem był dr hab. M. Stachura, który tematem swego *exposé* uczynił następujące pytanie: *Czy pojawienie się historii świeckiej w późnoantycznych „Historiach Kościoła” zbliża ten gatunek do wzorców klasycznej historiografii?* (godz. 14:15-14:45). Po wystąpieniu odbyła się krótka dyskusja (godz. 14:45-15:00), po czym głos zabrał następny referent, którym był dr hab. R. Suski. Jego wykład nosił tytuł: *Kłopoty z epitome. Epitome, brewiaria i Kaisergeschichte* (godz. 15:00-15:30). Podsumowaniem także i tego wystąpienia była dyskusja (godz. 15:30-15:45), po czym nastąpiła tzw. przerwa kawowa (godz. 15:45-16:15). Po niej zaś głos zabrał prof. dr hab. M. Salamon, mówiący na temat: *Eudoksja w tradycji (późnego) Bizancjum i prawosławnych Słowian* (godz. 16:15-16:45). Wykład domknęła dyskusja (godz. 16:45-17:00). Ostatnim wystąpieniem pierwszego dnia konferencji był referat dra S. Adamiaka: *Autorzy afrykańscy tworzący na Wschodzie w czasach Justyniana* (godz. 17:00-17:30). Również i ta prelekcja, zgodnie z przyjętym przez organizatorów schematem, zakończyła się dyskusją (godz. 17:30-17:45).

Piątek (2 czerwca) był drugim dniem konferencji. Podzielono go na dwie części: *Panel 2 – Tekst* (godz. 9:30-12:45) i *Panel 3 – Tradycja* (godz. 15:00-18:30). Panel przedpołudniowy składa się z czterech referatów, podsumowywanych dyskusjami. Ten sam schemat organizacyjny miał panel popołudniowy. *Panel 2* zainaugurował wykład prof. dr hab. M.J. Leszki: *Obraz rządów Anastazjusza I (491-518) w „Historii*

Kościola” Teodora Lektora (godz. 9:30-10:00). Następny kwadrans zajęła dyskusja. Kolejnym mówcą były dr K. Twardowska, której temat wystąpienia brzmiał: *Fundacje kościelne cesarszej Pulcherii w Konstantynopolu według Teodora Lektora* (godz. 10:15-10:45). Jego uzupełnieniem zgodnie z powyższych schematem była dyskusja (godz. 10:45-11:00), którą można było kontynuować w czasie przerwy na kawę (godz. 11:00-11:15). Po przerwie wspomniany wyżej duet z UAM-u, dr hab. A. Kotłowska i dr Ł. Różycki, wystąpił z *exposé* na temat: *Miejsce spisu treści w strukturze „Historii powszechnej” Teofila Simokatty* (godz. 11:15-11:45). Natomiast po dyskusji (godz. 11:45-12:00) głos zabrał przedstawiciel gospodarzy, dr A. Szopa, na temat: *Epitomator, czy epitomatorzy? – co nam mówi analiza językowa zachowanego tekstu „Historii Kościola”* (godz. 12:00-12:30). Po tym wystąpieniu i dyskusji (godz. 12:30-12:45) nastąpiła przerwa obiadowa, trwająca do godziny 15:00.

Panel 3 – *Tradycja* rozpoczął dr A. Kompa referatem: *Teodor Lektor w średnio bizantyńskiej literaturze historycznej (VIII/IX w.)* (godz. 15:00-15:30 + dyskusja: 15:30-15:45). Po łódzkim badacz przyszła kolei na dr hab. R. Kosińskiego, który przedstawił problem: *„Historia Kościola” Teodora Lektora a „Kronika” Jerzego Mnicha* (godz. 15:45-16:15 + dyskusja: 16:15-16:30). Następnie chwilę odprężenia przyniosła dyskutantom przerwa na kawę (godz. 16:30-16:45), po której wystąpili dwaj ostatni referenci, przewidziani programem konferencji: prof. dr hab. J. Prostko-Prostyński, który podjął kwestię: *Fragmenta Teodora Lektora w leksykonie Suda* (godz. 16:45-17:15 + dyskusja: 17:15-17:30), i po raz wtóry dr hab. R. Kosiński, który zatytułował swoją drugą tego dnia prelekcję w sposób następujący: *Tradycja Teodoriańska – propozycja nowego spojrzenia na stan zachowania dzieła Teodora Lektora* (godz. 17:30-18:00 + dyskusja: 18:00-18:15). Wreszcie ok. godz. 18:15 prof. dr hab. M. Wilczyński i dr hab. R. Kosiński dokonali krótkiego podsumowania krakowskiej konferencji poświęconej Teodorowi, aktywnemu literacko w 1. poł. VI w. lektorowi konstantynopolitańskiej bazyliki Hagia Sophia (łac. Theodorus Lector, gr. Θεόδωρος Ἀναγνώστης). Jednym z dwóch napisanych przez niego greckich dzieł historiograficznych była *Historia ecclesiastica*, zredagowana około roku 540 i obejmująca w przybliżeniu lata 439-527, z której zachowały się tylko nieliczne fragmenty. Stąd inicjatywa zorganizowania na gruncie polskim poświęconej mu konferencji musi być uznana za cenną. Wypada mieć nadzieję, że jej wyniki zostaną w niedługim czasie opublikowane.

Piotr Kochanek – Lublin, KUL

13. MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA W OŁOMUŃCU (Palacký University, 15-16 VI 2017)

W dniach 15-16 VI 2017 r. Wydział Teologii św. Cyryla i Metodego Uniwersytetu Karola Palackiego w Ołomuńcu (Palacký University Olomouc) zorganizował (inicjatorce tego projektu to prof. Gabriela Ivana Vlková i prof. Jana Pátová z tegoż Wydziału) dwudniową międzynarodową konferencję nt. ***Grecki Izajasz i Grecka Księga Psalmów oraz ich recepcja we wczesnochrześcijańskiej tradycji*** (*The Greek Isaiah and the Greek Book of Psalms and Their Reception in the Early Christian Tradition*). Konferencja zgromadziła wielu, głównie czeskich, naukowców, ale również wielu wybitnych zagranicznych gości, m.in. Eberhard Bons (Strasbourg), Alain Le Boulluec

(Paryż), Arie van der Kooij (Leiden), Lorenzo Perrone (Bologna). Obrady rozpoczęły się o godz. 9.00 (15 VI, czwartek). Otwarcia konferencji dokonał wicedziekan Wydziału Teologii prof. Vit Hušek, który jest jednocześnie kierownikiem projektu badawczego pod nazwą *Historia i interpretacja Biblii*. Po tym przywitaniu rozpoczęto właściwe obrady. Podczas pierwszej sesji (godz. 9.15-11.30), mającej charakter wprowadzający w całość poruszanych pierwszego dnia tematów, wygłoszono następujące wykłady: Eberhard Bons, *The LXX Psalter – Translation, Correction, Inculturation* oraz Arie van der Kooij, „*The Man Who Will Appear in Zion*”. *On Two Related Passages in the Greek Isaiah (32:2; 53:2) and Their Reception in Early Christian Tradition*. Druga sesja przedpołudniowa (godz. 11.45-12.45) oraz trzecia popołudniowa (godz. 14.30-16.00) dotyczyły następującego zagadnienia: *Wersje Izajasza i Psalmów w Septuagincie (LXX Version of Isaiah and Psalms)*, a w ramach ich wygłoszono takie prelekcje: Bohdan Hroboň, *LXX of Isa 1:13 – From Misinterpretation to Mistranslation to Misunderstanding*; Gabriela Ivana Vlková, *Why „Hirelings of Ephraim”?* *Some Remarks on an Interpretation of Isa 28:1-6 in LXX*; Petr Chalupa, *Ἐναρπείτω als Äquivalent von hālak hitp*; Antonella Bellantuono, *Gli attributi divini in Sal 85 (86)*; Stefanie Plangger, *Foreign Deities and Their Images in Psalm 96 (97MT):7*. Kolejna, czwarta sesja (godz. 16.15-17.15), oscylowała wokół tematu *Miejsca paralelne oraz recepcja Izajasza i Psalmów w Septuagincie (LXX Parallels and Reception of Isa/Psa)*, a wygłoszono podczas niej dwa referaty: Cristina Buffa, *Psalm 112 (LXX) and the Song of Hannah: Do They Share a Common Vocabulary?*; Jiří Hoblík, *Die Prophetisierung der Weisheit: Zur Rezeption der jesajanischen Prophetie im Buch der Weisheit*. Ostatnia, piąta sesja (godz. 17.20-18.00), dotyczyła *Zagadnień gramatycznych i stylistycznych (Grammar and Stylistic Issues)*, jedyne zaś przedłożenie wygłoszili wspólnie: Marcela Andoková oraz Barbora Machajdíková, *The Role of Optative as Imperative in the History of Greek Language and in the Greek Psalter*.

Obrady drugiego dnia konferencji (16 VI, piątek) podporządkowane były następującemu ogólnemu tematowi: *Nowotestamentalna i patrystyczna recepcja Izajasza i Psalmów w wydaniu Septuaginty (New Testament and Patristic Reception of LXX-Isa/Psa)*. Pierwsza sesja (godz. 9-00-11.15), będąca wprowadzeniem w całość przedstawianych zagadnień, obejmowała dwa następujące odczyty: Lorenzo Perrone, *Origen's Interpretation of the Psalter: The Exegetical Approach in Light of the Homilies on the Psalms*; Alain Le Boulluec, *Les citations d'Isaïe dans les Homélies sur les Psaumes du Monacensis Graecus*. Podczas drugiej sesji (godz. 11.30-13.00) prelegenci odnieśli się do recepcji powyższych ksiąg biblijnych (w tłumaczeniu LXX) przez autorów nowotestamentalnych: Ladislav Tichý, *The Book of Isaiah in 1 Corinthians*; Jaroslav Brož, *The Reception of Psa 94:7-11 (LXX) in the Epistle to the Hebrews 3-4*; Petr Mareček, *The Psalm 117 (MT 118) and the Gospel of Mark*. Na trzeciej (godz. 15.00-16.00) i czwartej (godz. 16.15-17.15) sesji podjęto zagadnienie recepcji wspomnianych ksiąg przez greckich i łacińskich autorów wczesnochrześcijańskich; wygłoszono następujące prelekcje: Radka Fialová, *Justin Martyr and his exposition on Psalm 21 LXX*; Jana Plátová, *Clement of Alexandria's Interpretation of the LXX Psalter*; Róbert Horka, *Die Psalmenüberschrift τῷ Δαυίδ als Grundlage für Augustins christliche Interpretation von Psalmen*; David Vopřada, *Ambrose's Exegesis of Psalm 36: an Example of Latin Approach to the Greek*.

Konferencja niniejsza pokazała, że badania nad Biblią i Ojcami Kościoła także w Czechach są kwitnącą dziedziną. Tym bardziej, że przy okazji konferencji (15 VI,

godz. 18.15) miało również miejsce walne zebranie prężnie działającej tzw. Czeskiej Patrystycznej Społeczności (Patristická Společnost České Republiky), która skupia w swoich szeregach wielu naukowców zajmujących się antykiem chrześcijańskim (organizacja powstała w 2008 r.). Godne podkreślenia jest także to, że organizatorzy dali uczestnikom możliwość udziału w Eucharystii (ze względu na uroczystość Bożego Ciała Msza św. dla chętnych miała miejsce o godz. 7.50 w kaplicy wydziałowej, później bowiem w całym Ołomuńcu celebrowano tylko jedną Mszę św. o godz. 18.00, po której miała miejsce procesja). W programie przewidziano także zwiedzanie historycznych zabytków miasta Ołomuńca.

Józef Figiel SDS – Lublin, KUL